

především jako nástroj ke stabilizaci ekonomiky se stal součástí centrálního plánování a stát tak kontroloval fondy volných peněžních prostředků a z těchto pak zmiňované prostředky centrálně redistribuoval mezi subjekty.

K 1. lednu 1992 pak vstoupil v účinnost obchodní zákoník (zákon č. 513/1991 Sb., dále ObchZ), který smlouvu o úvěru upravil v § 497–507, a to následujícím způsobem.

Věřitel se uzavřením smlouvy zavazoval, že dlužníkovi na jeho žádost poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky. Dlužník pak se zavazoval věřitelem poskytnuté peněžní prostředky vrátit, a to včetně úroků. Peněžní prostředky, které byly předmětem smlouvy, byly zpravidla určovány v české měně, ale nebylo to vyžadováno: strany mohly peněžní prostředky určit i v jiné měně, pokud to nebylo v rozporu s devizovými předpisy. Pokud nebylo určeno jinak, vracel dlužník peněžní prostředky vždy v měně, v níž mu byly poskytnuty, a to včetně úroků. Za sjednání závazku věřitele poskytnout dlužníkovi na požádání peněžní prostředky bylo též lze dohodnout úplatu, jestliže poskytování úvěru bylo předmětem věřitelova podnikání.

Zákon pro uzavření smlouvy nevyžadoval žádnou speciální formu, přestože jiné než písemné formy těchto smluv byly velmi vzácné.

Dlužník měl právo uplatnit nárok na poskytnutí peněžních prostředků ve smluvně stanovené lhůtě; jestliže tato nebyla stanovena, mohl dlužník svůj nárok uplatnit, dokud poskytnutí úvěru nebylo vypovězeno kteroukoli stranou. Dlužník byl povinen platit úroky z jemu poskytnutých finančních prostředků, a to od chvíle jejich poskytnutí věřitelem, ve smluvně sjednané výši. Pakliže výše úroků nebyla smluvně stanovena, pak byl dlužník povinen je platit v nejvyšší míře přípustné zákonem nebo na základě zákona. V případě, že žádné úroky nejsou takto stanoveny, byl dlužník povinen hradit úroky obvykle požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Jestliže strany ve smlouvě sjednaly úroky vyšší, než jaké byly přípustné podle zákona nebo na základě zákona, měl dlužník povinnost platit úroky ve výši nejvýše přípustné. V pochybnostech se mělo za to, že sjednaná výše úroků se týká ročního období. Dlužník byl pochopitelně též povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky, a to ve sjednané lhůtě, jinak ve lhůtě jednoho měsíce od chvíle, kdy byl o jejich navrácení věřitelem požádán. Jestliže lhůta pro vrácení poskytnutých peněžních prostředků byla delší jednoho roku, byly úroky splatné ke konci každého kalendářního roku. V době, kdy měl

být navrácen zbytek věřitelem poskytnutých peněžních prostředků, byly zároveň splatné i úroky, které se jej týkaly. Pakliže bylo sjednáno vrácení prostředků ve splátkách, byly v den splatnosti dané splátky zároveň splatné i úroky z ní. Zároveň byl dlužník ovšem oprávněn vrátit poskytnuté peněžní prostředky před dobou stanovenou ve smlouvě. V takovém případě byl povinen zaplatit úroky pouze za dobu od poskytnutí do vrácení peněžních prostředků.

Věřitel byl povinen dlužníku dohodnuté finanční prostředky poskytnout, jestliže byl o to dlužníkem v souladu se smlouvou požádán, a to v době stanovené požadavkem, jinak bez zbytečného odkladu. Pakliže smlouva stanovovala, že úvěr lze použít pouze k určitému účelu, mohl věřitel poskytnutí peněžních prostředků omezit výhradně na plnění závazků, které dlužník převzal v souvislosti s tímto daným účelem.

Od smlouvy bylo lze odstoupit, toto právo měly obě strany: dlužník mohl poskytnutí úvěru vypovědět s okamžitou účinností, věřitel pak ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníku. Věřitel mohl od smlouvy odstoupit a požadovat navrácení peněžních prostředků i s úroky za různých podmínek: jestliže byl dlužník v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce, jestliže dlužník použil poskytnuté prostředky k jinému účelu, než jaký byl určen nebo jestliže jejich použití k smluvenému účelu bylo nemožné, případně jestliže dlužník v přiměřené době nedoplnil na původní rozsah zajištění, které zaniklo či se zhoršilo za trvání smlouvy. Odstoupení věřitele od smlouvy nemělo vliv na zajištění závazků z této smlouvy.

Roku 2012 byl vydán nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012, občanský zákoník, dále NOZ), který smlouvu o úvěru opětovně zařadil do občanského práva. Tato úprava je nyní obsažena v § 2395–2400 (oddíl sedmý dílu druhého hlavy druhé části čtvrté) a byla převzata z ObchZ pouze s drobnými stylistickými úpravami, z nichž zmíníme pouze tu nejvýznamnější: „dlužník“ se nyní označuje slovem „úvěrovaný“ a „věřitel“ termínem „úvěrující“.

Související hesla

právo občanské; právo závazkové; úvěr

Literatura

GRÚŇ, L., Finanční právo a jeho instituty. Praha. (2009); KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., Římské právo. Praha. (1995); LIŠKA, P., ELEK, Š., MAREK, K., Obchodněprávní

smlouvy. Brno. (2003); MAREK, K., Smluvní obchodní právo: kontrakty. Brno. (2008); MAREK, K., Bankovní obchody. Praha. (2014).

Magdalena Petrů

Smlouva o vypravení pohřbu

Zvláštní druhy smluv příkazního, dříve obstaravelského, typu se od sebe liší, jak už z jejich označení plyne, především svým předmětem. Příkazní smlouva o vypravení pohřbu je společně s nájemní smlouvou k hrobovému místu jedním z mála soukromoprávních institutů v zákoně č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pohřebnictví“), ve kterém ale – na rozdíl od nájmu – není upravena speciálně. V ustanovení § 30 zákon o pohřebnictví stanoví, že pro další občanskoprávní vztahy v pohřebnictví se použijí ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“). Nejen s provozovatelem pohřebních služeb, krematoria nebo pohřebiště lze uzavřít smlouvu o vypravení pohřbu dle § 2430 a násl. občanského zákoníku, ale také s poskytovateli zdravotních nebo sociálních služeb (smlouva o vydání těla zemřelého a o jeho přechodném ukládání), s obcí (smlouva o zajištění sociálního pohřbu) či s archeologickými pracovišti (smlouva o exhumaci a vypravení druhotného pohřbu). Na počátku výkladu právní úpravy smlouvy o vypravení pohřbu v České republice může stát zdánlivě prostý výraz „vypravitel pohřbu“, a ve druhé části pak jeho vztah vůči mrtvému lidskému tělu, státu (řízení o pozůstalosti, pohřebné), obci (oznamovací povinnost), poskytovateli zdravotních nebo sociálních služeb a provozovateli zejména pohřební služby.

Zákon o pohřebnictví navazuje na Lex Kvapil (zákon č. 180/1919 Sb., o fakultativním pohřbívání ohněm), když upravuje pouze dva možné způsoby pohřbení, a to buď uložením lidských pozůstatků do hrobu či hrobky na veřejném pohřebišti, nebo zpopelnění lidských pozůstatků v krematoriu. Ze zákona tedy neumožňuje pohřbení mrtvého lidského těla mimo pohřebiště nebo mimo krematorium. Pokud jde o rozptýl zpopelněných ostatků, nejedná se o pohřbení mrtvého lidského těla, a proto je možno jej na vlastním pozemku provést s dodržení piety a etického zacházení s lidskými ostatky. Rovněž urnu se zpopelněnými ostatky je možné uložit na vlastním pozemku nebo v domácnosti. Na rozdíl od České republiky, v některých evropských státech platí více než sto let stará zásada, že i zpopelněné lidské ostatky musí být

uloženy na pohřebišti (ve Spolkové republice Německo tzv. povinnost hřbitova – *Friedhofspflicht/Friedhofszwang*, ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku tzv. *Cemetery obligation/coercion*). V soudobé Evropě však v praxi převládá „*funeral industry*“, vyvíjející pestré a nezfídka bizarní strategie a různé formy marketingové sebereprezentace lidského popela ve snaze zaujmout a obhájit své místo na trhu smutečních služeb. Vzhledem k tomu, že se rozptýl zpracování lidského popela mimo pohřebiště stává zcela běžným a jeho frekvence narůstá i mezi katolíky, vydala římskokatolická církev nedávno instrukci o pohřbívání zemřelých a uchovávání popela v případě kremace, kterou se budeme zabývat podrobněji. *Locus tumuli*, místo uložení lidských pozůstatků nebo ostatků, ať zpopelněných, či nikoli, bylo považováno za hlavní prvek nejen církevního, ale i občanského pohřbu, zatímco *locus funeris*, tedy místo konání pohřebního obřadu, bylo prvkem vedlejším.

Východiska

Vždy musí být určeny strany smlouvy, předmět obstarání, jeho cena, doba, kdy má být obstarání pohřbu uskutečněno, a odměna za obstarání. Po uzavření smlouvy je smluvní strana příkazníka povinna vydat písemné potvrzení, ve kterém musí být všechny výše jmenované záležitosti uvedeny, a po provedení pohřbu předložit vypraviteli vyúčtování. Bez příkazní smlouvy se zpětně těžko dokazuje, co a kdo (ne)příkazal. Objednavatel pohřbu má ze zákona o ochraně spotřebitele právní nárok na vlastní kontrolu sjednaného pohřbení dle objednávky uzavřené s provozovatelem pohřební služby. V provozovně pohřební služby musí být po celou provozní dobu přítomen pracovník pověřený vyřizovat reklamace. Pověřený pracovník rozhodne o reklamaci ihned, ve složitých případech do tří pracovních dnů.

Před souvislým výkladem smlouvy samotné o vypravení pohřbu je dost nesnadné zůstat lhostejný k zásadním právním předpokladům takového právního jednání. Smrt není definitivní likvidací osoby, což vyplývá z občanského zákoníku z ustanovení § 493. Lidské tělo je integrální součástí osoby. Bez tělesné identity nelze hovořit o identitě osoby. Mrtvé lidské tělo, ani pohřbený nebo zpopelněný lidský ostatek, není věcí v právním slova smyslu, soukromým vlastnictvím, majetkem dědiců. Je to *res extra commercium* (srov. zejména Gaiovu „Učebnici práva ve čtyřech knihách“ – *Institutionum commentarii quattuor*. V X. tabuli Zákona dvanácti desek z let 451–450 př. Kr. lze

najít vlastní zdůvodnění římské právní tradice pohřbívání).

V soudobém středoevropském právu se nabízí v zásadě tyto teoretické přístupy ohledně právní povahy těla zemřelého člověka:

- mrtvé lidské tělo se nikdy nestane věcí v právním smyslu,
- mrtvé lidské tělo se stává věcí v okamžiku smrti člověka,
- mrtvé lidské tělo se stává věcí v právním smyslu, jakmile v ní nelze spatřovat tělo určité osoby.

První z vymezených teoretických přístupů ohledně právní povahy lidského těla lpí bez dalšího na tom, že mrtvé lidské tělo nelze považovat za věc v právním smyslu. Představitelem tohoto přístupu je u nás zejména dr. Radek Polícar nebo doc. Milan Kindl s prof. Josefem Fialou. Stejně tak jazyková dikce § 493 občanského zákoníku nepřipouští žádnou výjimku, přičemž k tomuto závěru lze dojít i za pomoci subjektivně historického výkladu (srov. důvodovou zprávu k § 493 občanského zákoníku).

Teoretický přístup spočívající v tom, že okamžikem smrti se mrtvé tělo člověka stává věcí v právním smyslu, je v českých podmínkách zastáván například dr. Ondřejem Dostálem. Ten ve svém článku zastává názor, že mrtvé lidské tělo by mělo být věcí v právním smyslu bez dalšího, neboť nemyslí a právně nejedná. Názory dr. Dostála prakticky v nezměněné podobě přebírá i dr. Ivan Humeník, když má za to, že si to vyžaduje praxe, zejména pak v oblasti biologie a medicíny.

Třetí teoretický přístup je založen na tom, že mrtvé lidské tělo je primárně předmětem osobnostního práva, nicméně za určitých okolností se může transformovat na věc v právním smyslu. Tento teoretický přístup pojmenoval na českém území zřejmě poprvé prof. František Rouček v roce 1935: „Lidské tělo ani jako mrtvola není věcí, pokud v něm sluší spatřovati tělo určité zemřelé osoby. Jakmile tomu tak není, jest i mrtvola věcí (například mrtvolý z dávných dob, jako mumie nebo prehistorické nálezy, jakož i mrtvola daná anatomickému ústavu nebo kostry a jiné anatomické preparáty).“ Prof. Jaromír Sedláček však byl v těchto myšlenkách méně benevolentní, neboť podle něj „mrtvolý lidské jsou vyloučeny z právního obchodu“. Roučkův názor je dodnes vyhovující judikatuře Nejvyššího soudu (srov. sp. zn. 22 Cdo 2773/2004, ze dne 15. prosince 2005; NS zde cituje Obecný zákoník občanský č. 946 z roku 1811, § 285).

K posmrtné ochraně osobnosti občanský zákoník přistupuje (z hlediska okruhu osob

oprávněných domáhat se ochrany osobnosti zemřelého) více extenzivním způsobem, neboť v § 82 odst. 2 stanovuje, že po smrti člověka se může ochrany jeho osobnosti domáhat kterákoli z osob jemu blízkých. Okruh osob blízkých pak občanský zákoník v § 22 odst. 1 zakotvuje nově tak, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí. Hned po představě, že mrtvý umíral dobře a zemřel dobrou smrtí, se jeví jako zásadní zacházení s jeho pozůstatky a ostatky. Naložit s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky způsobem pro zemřelého nedůstojným se zakazuje hned dvakrát: v zákoně o pohřebnictví a v novém občanském zákoníku. Nepřihlíží se ani k tomu, přál-li si někdo, aby jeho tělu byla způsobena závažná posmrtná újma. Toto přirozené lidské právo, spolu s právem na vydání lidských ostatků, deponovaných mimo pohřebiště, nebo na vydání lidských pozůstatků, po nepřiměřeně dlouhou dobu uložených v chladicím zařízení, k pohřbení, zapadají plně do kategorie nových občanských práv.

Česká judikatura je ohledně zásady pietní ochrany osobnosti, podle které je tělo zemřelého integrální součástí osobnosti do doby, dokud jsou lidské ostatky individualizovatelné, v tuto chvíli na počátku. Nejzásadnějším judikátem v této oblasti je prozatím rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 30Cdo 3361/2007, vydaný ve sporu iniciovaném zveřejněním fotografií vraku vozidla s ohořelými lidskými pozůstatky sedících osob (mimo jiné syna žalobců) v bulvárním deníku. Přes smrt fyzické osoby u osob jí nejbližších pravidelně dále přetrvávají, podle citovaného rozsudku, vytvořená a prožívaná rodinná pouta ve formě piety, resp. kultu, přičemž jejich význam pro prakticky každou pozůstalou fyzickou osobu je nepopíratelný.

Kosterní ostatky pohřbeného člověka, jehož identifikační údaje jsou uvedeny na náhrobku nebo lépe ve hřbitovní knize, nejsou společně s nesnímatelnými náhradami a milodary věcí v právním smyslu, neboť na základě vedení údajů je možné určit, kdo je v hrobě pochován a co měl na sobě. Stejně tak lidský popel, který je vsypán do jménem popsání urny, včetně slítků (peletů) z drahých kovů, není věcí v právním smyslu. Jinak tomu bude, pokud budou kosterní ostatky po skončení tlecí doby nebo i později uloženy do hromadného hrobu, kde již není možné vlivem času určit, komu patří konkrétní kost. Pokud jde o lidský popel, který je rozsypán, měl by se stát smísením se zemí věcí v právním smyslu. To však platí jen do doby, kdy jsou splněny všechny definiční

znaky věci (§ 489 občanského zákoníku – zejména pak požadavek užitečnosti). Z povahy věci však lidský popel nebude pro člověka užitečný, a tak se jeho právní povaha prakticky nezmění. Smísením lidského popelu konkrétních mrtvých osob do jedné urny, se tento nestane věcí v právním smyslu, a to i přesto, že je objektivně nemožné rozoznat, která část popela je té které osoby.

Dalším příkladem dokládajícím, kam by aplikace právní úpravy smlouvy o vypravení pohřbu směřovala nebýt ochranné zásady – vyplývající z občanského zákoníku – kadáveru jako *res extra commercium*, je vydávání mrtvých lidských těl pozůstalým pouze oproti zaplacení. Někteří provozovatelé pohřební služby odmítají těla zemřelých vydat vypraviteli pohřbu, čímž nejen oni, ale nepřímo i jejich smluvní partneři, poskytovatelé zdravotnických a sociálních služeb, porušují § 4 odst. 3 zákona o pohřebnictví tím, že tělo zemřelého prostřednictvím svého externího provozovatele chladicího zařízení nepředají vypraviteli pohřbu, dokud nezaplátí poplatek za vydání. V takovém případě se od 1. září 2017 dopouští přestupku nejen provozovatel pohřební služby, ale podle § 27 odst. 8 písm. a) i jeho smluvní partner, pro kterého těla zemřelých přechodně ukládá. Poskytovatel zdravotnických a sociálních služeb si smí prostřednictvím provozovatele pohřební služby účtovat poplatek za náklady související s přechodným uložením po 48 hodinách od úmrtí či od provedení pitvy, ale výdej mrtvého lidského těla vypraviteli pohřbu nesmí podmínit úhradou tohoto poplatku. Z holistického přístupu k lidskému tělu, z této právní zásady postmortální ochrany osobnosti, vychází zákon o pohřebnictví a každá smlouva o vypravení pohřbu člověka. Je třeba respektovat důstojnost mrtvého lidského těla, nikoli z něj dělat rukojmí. Při jakémkoli rozhodování soudu ve věci nakládání s mrtvým lidským tělem je nutno vycházet vždy z přání zemřelého, tento princip je naprosto stěžejní. Za obvyklých okolností je v zájmu zemřelého, aby byl co nejdříve a slušně pohřben.

Vypravitel pohřbu

Český právní řád není jednotný v používání pojmu „vypravitel pohřbu“. V právních předpisech se lze setkat s termíny „sjednávání pohřbení“ (§ 5 zákona o pohřebnictví), „zajišťovatel pohřbení“ (vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého), „objednavatel“ nebo „vypravovatel pohřbení“ atd. Pokus o jeho právní definici je poměrně komplikovaný. Pro účely zákona o pohřebnictví je vypravitelem pohřbu podle § 2 písm. p)

„fyzická nebo právnická osoba sjednávající pohřbení do 96 hodin od oznámení úmrtí nebo obec zajišťující pohřbení podle § 5 odst. 1 až 3.“ Není rozhodující, s kým vypravitel pohřbu sjednává, ale co sjednává. Tato právní definice v sobě zahrnuje i pohřeb lidských pozůstatků bez zjištění totožnosti, stejně jako osobu zajišťující pohřeb svépomocí bez provozovatele pohřební služby, s čímž počítá § 4 zákona o pohřebnictví. Vypravitelem pohřbu může být v užším slova smyslu jakákoli právnická nebo fyzická osoba, která je ve smluvním vztahu s provozovatelem pohřební služby jako její příkazce, a zároveň je uvedena v poznámce úmrtního listu (srov. § 82 odst. 2 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení).

Ať už je tomu jakkoli, z pohledu řízení o pozůstalosti mohou pro vypravitele pohřbu nastat dvě rozdílné situace, které ovlivňují a zakládají jeho právo domáhat se také části plnění z pozůstalosti. Částka, která byla uhrazena za pohřbení a nájem hrobového místa, může být vyšší nebo nižší než výše nepatrného majetku. Je-li však cena nepatrného majetku, který byl vypraviteli pohřbu vydán, nižší než jeho pohledávka na nákladech pohřbu, není v právních předpisech podklad pro názor, že jeho pohledávka v celém rozsahu zanikla. Do pasiv dědictví se proto mohou zařadit náklady pohřbu, které svojí hodnotou převyšují cenu nepatrného majetku. Vypraviteli pohřbu vzniká právo uplatňovat náklad spojený s pohřbem v rámci celého řízení o pozůstalosti, které by případně vyšlo v budoucnu najevo, jelikož podle ustanovení § 1701 občanského zákoníku je dědic zavázán k úhradě nákladů zůstavitelova pohřbení a opatření zůstavitelova hrobového místa.

K otázce nabytí nepatrného majetku někým jiným než vypravitelem pohřbu se ve svém rozhodnutí vyjádřil Městský soud v Praze, který k této problematice uvedl následující stanovisko: „Soud (...) nemůže majetek, který je podle jeho zjištění nepatrný, vydávat někomu, kdo vypravitelem pohřbu není. Nemůže jej vydávat ani vypraviteli pohřbu, aniž by znal jeho stanovisko, tím méně mu jej vnutit bez jeho souhlasu, chybí-li v daném případě projev vůle vypravitele nepatrný majetek přijmout. Takový postup by byl v rozporu například s čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle kterého nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (nesmí být tedy přinucen proti své vůli a bez možnosti obrany stát se vlastníkem konkrétního majetku). Vypravitel pohřbu by se tím dostával do horšího postavení než samotný dědic, který

může dědictví odmítnout (viz Usnesení Městského soudu sp. zn. 24 Co 35/2009-505 ze dne 29. května 2009).“ Soud usnesením potvrdil nabytí nepatrného majetku Českou republikou, zastoupenou Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových. Pokud nepatrný majetek nenabude některý z dědiců, případně státu nebo bude využit k úhradě dluhů věřitelů. Převzat musí být rovněž všechen majetek zůstavitele, o kterém je rozhodováno, nikoliv jen některá jeho část. Projeví-li vypravitel pohřbu v původním řízení o pozůstalosti vůli nepatrný majetek odmítnout, jedná se o neodvolatelný projev vůle, který se vztahuje i na dodatečně objevený nepatrný majetek zůstavitele. Prohlášení o odmítnutí nebo neodmítnutí nepatrného majetku se tedy vztahuje na celou pozůstalost, tedy i na majetek nově objevený a projednávaný v řízení o dodatečném projednání pozůstalosti.

Pokud je více vypravitelů pohřbu

Další neobvyklou, a ne příliš jasně řešenou, situací je rozdělení nepatrného majetku mezi více osob, které se postaraly o pohřeb. Zákonně označení „ten, kdo se postaral o pohřeb“ není myšleno pouze ve vztahu k jediné osobě, ale vůči všem, kdo tento akt zajistili. Zákonodárce připouští tedy i variantu, že pohřeb obstará více než jedna osoba. Nejjednodušším způsobem nakládání s majetkem nepatrné hodnoty by bylo jeho rozdělení rovným dílem mezi všechny tyto osoby. Naopak nejsložitější variantou je výpočet poměrné hodnoty majetku ve vztahu k podílu na pohřbu notářem, který by musel většinou provádět dokazování, a tím by zbytečně prodlužoval řízení ve věci, jejíž podstatou je právě její rychlost.

Při sporu o to, kdo se postaral o pohřeb, se postupuje podle § 168 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“). Právo na nabytí nepatrného majetku vypravitelem pohřbu, který například pohřbil zemřelého svépomocí bez provozovatele pohřební služby, a proto s ním byla účast v řízení o nabytí nepatrného majetku ukončena, nezaniká. V nesporném řízení a při rozhodnutí soudního komisaře se však k němu nadále nepřihlíží. Pokud je pro vyřešení sporu o právo na nabytí nepatrného majetku po zůstaviteli nezbytné prokázat sporné skutečnosti mezi vypraviteli pohřbu, soud usnesením odkáže účastníka, jehož právo se s přihlédnutím k okolnostem případu, jeví jako nejslabší, aby ho uplatnil žalobou. K jejímu podání určí lhůtu, která nesmí být kratší než dva měsíce. Pokud nebyla žaloba ve lhůtě podána, řízení o žalobě bylo zastaveno nebo byla žalo-

ba odmítnuta, platí, že spor o nabytí nepatrného majetku byl vyřešen v neprospěch toho, kdo měl své právo uplatnit žalobou. Vyplývá-li z rozhodnutí soudu o žalobě, že právo na nabytí nepatrného majetku nesevědí některému z dosavadních vypravitelů pohřbu, soud usnesením jeho účast v řízení ukončí. Oproti předchozí právní úpravě je tím posílena možnost obrany vypravitele pohřbu, který má nyní ve sporném řízení stejné postavení jako dědic, přestože soudní poplatky za takový spor mohou převýšit výši nepatrného majetku.

Dalším sporným bodem, vyplývajícím z účastenství dvou či více vypravitelů pohřbu na řízení, je otázka, zda postačí souhlas jen jednoho z nich k tomu, aby mohl být nepatrný majetek vydán, či nikoliv. Tuto problematiku však již ZŘS neupravuje. Při projednání a rozhodnutí věci týkající se samotného rozhodnutí o nepatrném majetku musí být vždy splněny dvě základní podmínky, bez nichž nelze tento postup v řízení uplatnit. Tou první je nezanedbatelný podíl dotčené osoby na obstarání pohřbu, druhou je pak její souhlas k přijetí nepatrného majetku a zastavení řízení bez projednání věci. Neudělí-li kterákoliv z výše zmíněných osob souhlas, nebyly splněny předpoklady pro tuto formu rozhodnutí a věc musí být projednána standardním způsobem. Pokud by bylo řízení zastaveno, osoba, která nedala souhlas k přijetí nepatrného majetku, by byla neodůvodněně zkrácena na svých právech oproti tomu, jehož rozhodnutí bylo respektováno a následováno. Udělovanému souhlasu by při takovém postupu byla přiznána pouze formální funkce, která by ve své podstatě skutečnou podmínkou nebyla, čímž by nebyl naplněn účel souhlasu dotčené osoby.

Předběžné sjednání pohřbu

Konkurence více osob jako vypravitelů je problémem nejen po pohřbu, ale i při jeho sjednávání. Aby se zabránilo rodinným sporům a aby různí vypravitelé pohřbu nakonec neignorovali základní přání zemřelého, provozovatelé pohřebních služeb nabízejí smlouvu o smlouvě budoucí, tzv. předběžné sjednání pohřbu. Podle evropské technické normy ČSN EN 15017/2006 *Funeral Services – Requirements* musí být podrobnosti budoucího pohřbu stanoveny v písemné smlouvě, jež obsahuje přání osoby, která pohřeb předběžně sjednává. Odhadované běžné náklady, včetně poplatků a úhrad, mají být specifikovány v maximálně možné míře. Musí být vysvětleno financování pohřbu a alternativy, které jsou k dispozici pro placení předem (pojištění pohřbu, pojistný fond, účet třetí strany, úspo-

ry). Ty zahrnují i úhrady z příspěvků třetích stran (například sociálního zabezpečení nebo pojistného krytí).

Všechny přijaté peněžní částky mají být uloženy provozovatelem pohřební služby na samostatný a úročený účet. Tato peněžní částka musí být oddělena od aktiv provozovatele pohřebních služeb. Smlouva musí obsahovat ustanovení o zrušení smlouvy. Smlouva má být podepsána osobou, která předběžně sjednává pohřeb, a provozovatelem pohřební služby. Provozovatel pohřební služby by měl klienta upozornit na riziko kolísajících cen a úrokových sazeb a na to, jak to bude zohledněno ve smlouvě. Odchytky od smlouvy jsou přípustné při úhradě odměn a výdajů, které byly mezi stranami dohodnuty. Klient by měl učinit explicitní prohlášení, kdo bude po jeho úmrtí kontaktní osobou ve vztahu k provozovateli pohřební služby.

Oznamovací povinnost

Osobou, u které je tělo zemřelého uloženo, může být v souladu s § 5 odst. 6 zákona o pohřbnictví jakákoliv fyzická nebo právnická osoba. Tato osoba je podle uvedeného ustanovení zákona o pohřbnictví povinna neprodleně informovat obec, na jejímž území došlo k úmrtí nebo bylo tělo zemřelého nalezeno, případně vyloženo z dopravního prostředku, že nastaly skutečnosti podle § 5 odst. 1 zákona o pohřbnictví, tj. že nikdo dobrovolně ve lhůtě 96 hodin od oznámení úmrtí nesjednal pohřbení těla zemřelého (každá osoba, která se o úmrtí dozvěděla, měla možnost o pohřbu rozhodnout v zákonné lhůtě a sama zajistit pohřbení). Obec ověří svou místní příslušnost z části B2 Listu o prohlídce zemřelého. Není-li obec místně příslušná k zajištění pohřbení, předá informaci podle § 5 odst. 6 zákona spolu s částí B2 Listu místně příslušné obci a současně o tomto uvědomí osobu, u které je tělo zemřelého uloženo [srov. vyhlášku Ministerstva pro místní rozvoj (dále jen „MMR“) č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení].

Veřejný ochránce práv řešil případ, kdy člověk zemřel při převozu do nemocnice v sanitce. Tělo zemřelého bylo vyloženo v nemocnici, byla provedena pitva, nemocnice informovala městský úřad (matriku) dle sídla nemocnice a Policii ČR. Policie a nemocnice informovala o úmrtí družku. Družka sdělila nemocnici, že zajistila pohřeb. Ovšem ukázalo se, že se jen předběžně telefonicky dohodla s pohřební službou na sjednání pohřbu, avšak pohřeb smluvně nesjednala. Jelikož ve lhůtě 96 hodin nikdo podle zákona pohřeb nesjednal, nechala obec (automaticky, bez ověření postupu při úmrtí) tělo zpopelnit

(podrobněji viz Pohřbnictví. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2013).

Pohřbívací povinnost včetně opatření hrobu

Dědicové nebo příbuzní zemřelého nemají pohřbívací povinnost, tj. smluvní přímus s pohřební službou. Ani lhůta k pohřbení od okamžiku úmrtí není zákonem stanovena. Vypravitel pohřbu jako fyzická nebo právnická osoba by jej však měl zajistit do 96 hodin od převzetí „Listu o prohlídce zemřelého“ objednáním zvolených služeb u provozovatele pohřební služby, krematoria nebo veřejného pohřebiště, dle způsobu, pro nějž se zemřelý vyjádřil za svého života. K samotnému obřadu doprovázejícímu pohřbení těla zemřelého může po uzavření smlouvy dojít, kdykoli si vypravitel určí. Nezanechal-li o tom zemřelý výslovně rozhodnutí, rozhodne o jeho pohřbu manžel/ka zemřelého, případně pak děti, rodiče či sourozenci zemřelého nebo jejich děti, popřípadě kterákoliv z osob blízkých (srov. § 114 odst. 1 občanského zákoníku). Osoby ve vymezené posloupnosti pozdější mohou o pohřbu rozhodnout jen v případě neexistence předchozí uvedené osoby. Pokud některé z vyjmenovaných osob existují, ale pohřeb nevypraví, postupuje se v zájmu ochrany veřejného zdraví a pořádku a zachování slušných mravů dle § 5 zákona o pohřbnictví, tj. obec vypraví tzv. sociální pohřeb, včetně opatření pohřebiště a hrobu. Slušné pohřbení není myslitelné bez hrobového místa na veřejném pohřebišti.

Také australské právo v tomto ohledu respektuje přání zemřelého, zvláště pokud jde o zpopelnění jeho těla. Pokud dal zemřelý za svého života výslovně najevo, že si nepřeje být zpopelněn, pak je zpopelnění jeho těla vypravitelem pohřbu a provozovatelem krematoria protiprávní. Sekce 8 A (b) Cremation Act 1929 (WA) stanoví, že lékař prohlížející tělo zemřelého nevydává povolení k pohřbení žehem, pokud zemřelý nezanechal písemný pokyn, že jeho tělo má být zpopelněno. Pokud si tedy zemřelý přál být zpopelněn, nejprve musí vypravitel pohřbu získat toto povolení od koronera. Kdo získal toto povolení, ten také podle judikatury (Smith v. Tamworth City Council 1997) smí držet zpopelněné lidské ostatky mimo pohřebiště. Podobná materie byla u nás obsažena v prováděcích předpisech Lex Kvapil (srov. nařízení č. 517/1919 Sb., jímž se provádí zákon o fakultativním pohřbívání ohněm, které s účinností od 30. září 1919 umožňovalo zpopelnění lidských pozůstatků pouze za předpokladu souhlasu zemřelého učiněného během jeho života). Nyní je obecněji upravena výše citovaným ustanovením občanského

zákoníku, a týká se nejen otázky způsobu pohřbení (zem/žeh), ale i pohřebního obřadu (občanský, církevní, bez obřadu apod.). Díky ustanovení § 114 občanského zákoníku nelze vyloučit takové přání zemřelého, které se na první pohled dostává do rozporu se zákonem o pohřebnictví (typicky pohřbení incinerací na hranici dřeva), ale je přitom zcela legitimní, protože de iure nejde o pohřbení, ale o formu pohřebního rituálu (incinerované tělo bude poté zpopelněno v souladu se zákonem v krematoriu).

Podle ustanovení § 5 odst. 1 zákona o pohřebnictví má povinnost zajistit pohřbení obec, vedle naplnění popsáných skutečností, až tehdy, kdy o využití těla zemřelého pro potřeby zejména vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví neprojevil zájem žádný poskytovatel zdravotní služby nebo anatomický ústav (který hradí náklady spojené s pohřbením). Zátěží tohoto systému je časová náročnost přípravy. V případě, že se obci, na jejímž území k úmrtí došlo, oznámilo úmrtí po uplynutí čtyř dnů a zároveň obci projevil anatomický ústav zájem o využití opuštěného těla pro potřeby lékařské vědy a výzkumu, vzniká obci povinnost spolupracovat s anatomickým ústavem na dohledání prokazatelného písemného souhlasu osoby blízké zemřelému k poskytnutí těla k takovým účelům. Obec zde vystupuje v pozici jakéhosi strážce této povinnosti, aby nedocházelo k jejímu porušování, aby všichni zemřelí bezdomovci bez výjimky nebyli u nás automaticky anatomicky pitváni. Zákon o zdravotních službách v § 81 odst. 5 stanoví, že písemný souhlas osoby blízké zemřelému musí být opatřen úředně ověřeným podpisem.

Obec jako vypravitel pohřbu nemá postavení dědice, za dluhy zůstavitele neodpovídá. Je účastníkem dědického řízení pouze v případě, že řízení o pozůstalosti bylo zastaveno, protože zůstavitel nezanechal majetek nebo protože zanechal majetek bez hodnoty nebo majetek nepatrné hodnoty. Nepatrný majetek je poté v rámci dědického řízení nabídnut obci jako vypraviteli pohřbu. Přijme-li obec tento majetek, jedná se o jistou formu „odměny“ za zajištění slušného pohřbení, nikoli o refundaci pohřebních výloh. Náklady pohřbu mají být hrazeny z pozůstalosti, nikoli z nepatrného majetku. Podle § 5 odst. 4 zákona o pohřebnictví je pohřbení těla zemřelého zajišťováno obcí v přenesené působnosti. S ohledem na 96 hodinovou lhůtu pro vypravení pohřbu jinou osobou může dojít k pohřbení podle místních zvyklostí na základě rozhodnutí obce i v případě, kdy by pozůstalost stačila ke krytí nákla-

dů na pohřeb, neboť v té době není ještě výše pozůstalosti známa. Je ovšem otázkou, zda by v takovém případě nemohlo dojít k porušení práva člověka rozhodnout o tom, jaký má mít pohřeb, podle § 114 odst. 1 občanského zákoníku, a to především v případě rozhodnutí obce o pohřbení do země nebo žehem. Obec je dle výše uvedené vyhlášky MMR proto povinna řídit se v rámci dodržení stanovených nákladů na zajištění slušného způsobu pohřbení i rozhodnutím zemřelého o způsobu pohřbu, je-li toto obci známo. Obec jako vypravitel sociálního pohřbu informuje o pohřbení matriční úřad, který ji uvede do poznámky v úmrtním listu. Díky tomu je zjednodušen postup soudu, resp. soudního komisaře, při zjišťování osoby vypravitele pohřbu pro účely případného vydání nepatrného majetku. Způsob informování matričního úřadu je ponechán na volbě dotčené obce.

Speciální právní úprava stanoví, že náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem tvoří výdaje účtované za pohřeb, hřbitovní poplatky, výdaje na zřízení pomníku nebo desky do výše nejméně 20 000 Kč, výdaje na úpravu pomníku nebo desky, cestovní výlohy a jedna třetina obvyklých výdajů na smuteční ošacení osobám blízkým, viz § 271g odst. 2 zákoníku práce. Podle již zrušeného ustanovení § 26 zákona č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, který nikdy nenabyl účinnosti a byl platný do 30. září 2015, měla hradit příslušná okresní správa sociálního zabezpečení náklady spojené s pohřbem zaměstnance, který zemřel v důsledku poškození zdraví, tomu, kdo je vynaložil, a dále náklady na nájem hrobového místa, zřízení pomníku nebo desky a úpravu hrobu, cestovní výlohy a jednu třetinu přiměřených nákladů na smuteční ošacení. Náklady na smuteční ošacení a cestovní výlohy by se však hradily jen osobám blízkým zaměstnanci. Náklady spojené s pohřbem měly být hrazeny do výše desetinásobku pohřebního, tj. do výše 50 000 Kč.

Taxativní vymezení rozsahu účelně uznatelných nákladů pohřbení zemřelých v § 4 vyhlášky MMR č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení, je výrazně odlišné od výše citovaného ustanovení § 271g odst. 2 zákoníku práce nejen z důvodu hospodárnosti (refundace přiměřených nákladů na pohřeb a pomník ze strany zaměstnavatele je výjimečná), ale také z důvodu účelnosti (náklady na cestovní výlohy a jednu třetinu obvyklých výdajů na smuteční ošacení osobám blízkým zemřelému nelze u obecních pohřbů refundovat, protože pozůstalí o způsobu pohřbení na náklady obce nerozhodují,

pohřbení zajišťovaného obcí se nemohou ani zúčastnit, obec navíc na rozdíl od zaměstnavatele neměla k zemřelému za jeho života zpravidla žádný pracovněprávní vztah). Pouze „úprava pomníku nebo desky“ ve smyslu gravírování kamene nebo sekání či pískování do kamene pro výrobu textů (jméno zemřelé osoby a data jejího narození a úmrtí) na již zřízený pomník nebo desku se při zajišťování opatření hrobového místa jako účelná jeví bez pochybností (viz § 4 odst. 2 písm. c) vyhlášky MMR č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení). „Účelně“ vynaložené náklady podle zákona o pohřebnictví nejsou náklady „přiměřenými“ podle citovaného ustanovení zákoníku práce, ale náklady přímo souvisejícími se zajištěním úpravy, převozu, uložení a pohřbení zemřelého, včetně opatření zůstavitelova hrobového místa (nikoli náklady na pohřební obřad nebo „výdaje na zřízení pomníku nebo desky do výše nejméně 20 000 Kč“).

Vzhledem k tomu, že obec zajistí slušné pohřbení dříve, než je jí znám jakýkoli bližší údaj o pozůstalosti a dědicích, musí možný obsah účelně vynaložených nákladů pohřbení zemřelého podle ustanovení § 5 odst. 5 zákona o pohřebnictví analogicky odpovídat ustanovení § 1701 odst. 2 občanského zákoníku. Nabyde-li stát majetek jako odúmrlý nebo z důvodu povolání státu za závětního dědice, kdy však v závěti není určena obmyšlená, příslušná organizační složka státu (v těchto případech se jedná o příslušnost Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových k hospodaření s nabytým majetkem státu podle § 11 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů) nebo z důvodu povolání státu za závětního dědice, kdy v závěti je určena obmyšlená, příslušná organizační složka státu, kdy se jedná o příslušnost úřadu podle § 9 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb. Příjmy a výdaje úřadu jsou obsaženy v rozpočtu kapitoly Ministerstva financí (viz § 18 odst. 1 zákona č. 201/2002 Sb.) a úřad v uvedených případech hradí obcím, které uplatnily v řízení o dědictví své nároky na náhradu nákladů pohřbu, náklady v rozsahu stanoveném § 1701 odst. 2 občanského zákoníku, tzn. jen náklady pohřbení (srov. § 5 odst. 5 zákona o pohřebnictví) a opatření zůstavitelova hrobového místa. V případě zůstavitelova majetku patřícího do likvidační podstaty, který se nepodařilo zpeněžit, připadá takový majetek státu. V tomto případě ovšem pohledávka ve smyslu § 5 odst. 5 zákona o pohřebnictví, věty první, ve své neuspokojené části zaniká.

Předmět smlouvy o vypravení pohřbu

Předmětem smlouvy je „vypravení pohřbu“, což v úzkém slova smyslu znamená zajištění pohřbení zemřelého. Pohřbením se podle § 2 písm. e) zákona o pohřebnictví rozumí uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky na pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu. Nedílnou součástí pohřbení je podle ustanovení § 4 odst. 3 a § 6 odst. 1 zákona o pohřebnictví úprava těla zemřelého před pietním uložením do konečné rakve, zejména svlечение, umývání, holení, stříhání, kosmetické úpravy a oblečení do šatů nebo rubáše [viz § 2 písm. j) zákona o pohřebnictví]. Se zajištěním pohřbení souvisí další zákonné požadavky, a to zejména požadavky na důstojný převoz těla zemřelého [srov. § 9 odst. 1 zákona o pohřebnictví] a na jeho přechodné uložení [srov. § 7 odst. 1 písm. a) a f) zákona o pohřebnictví]. Zajišťuje-li obec pohřbení těla zemřelého zpopelněním, je jeho součástí i uložení běžné úřední urny s lidskými ostatky na veřejném pohřebišti [srov. § 5 odst. 2 zákona o pohřebnictví]. Na veřejném pohřebišti nesmí být urny s lidskými ostatky uloženy bezprizorně mimo hrobové místo [srov. § 2 písm. g) a § 4 odst. 1 zákona o pohřebnictví].

Mezi nejnákladnější položky fakturované provozovateli pohřebních služeb se obvykle řadí: náklady na rakev, převoz a přechodné uložení těla zemřelého a pohřbení (žeh, výkop hrobu). Zásadní roli při rozhodování o způsobu pohřbení, druhu obřadu posledního rozloučení a opatření hrobového místa hraje vůle zemřelého výslovně vyjádřená za jeho života. Povinností provozovatele pohřební služby je dotázat se vypravitele pohřbu, zda rozhoduje o pohřbu a hrobu dle předchozího přání zemřelého. Nebylo-li výslovně rozhodnutí učiněno a vypravitelem pohřbu je osoba vzdálená, přihlédne provozovatel pohřební služby k rozumně předpokládané vůli zemřelého. Dále by s vypravitelem pohřbu měl provozovatel pohřební služby před uzavřením každé smlouvy prodiskutovat všechny právní otázky, které vznikají v souvislosti s pohřbem. Zejména to, jak má být tělo vystaveno a typ pohřbu (občanský, církevní, bez obřadu apod.). Klienti mají být informováni o možnostech zajištění pohřbu s přihlédnutím k náboženskému či jinému přesvědčení zemřelého a o možnostech účasti na zajištění pohřbu, které přicházejí v úvahu. Během sjednávání pohřbu by si současně měli být pozůstalí vědomi toho, že existuje několik možností hygienického zaopatření těla zemřelého, více variant jeho oblékání a ukládání do rakve. V původním znění zákona o pohřebnictví před 1. zářím 2017 nebyly stanoveny požadavky na

místnost pro úpravu těl zemřelých. Provozovatelé ji vůbec nemuseli mít k dispozici. Úprava těla probíhala často zcela legálně na chodbách, v chladicích zařízeních, či uzavřených dvorcích provozoven pohřebních služeb pod širým nebem přímo v konečné rakvi, aniž by bylo tělo zemřelého umyto a oblečeno do šatů či rubáše. Šaty bývaly nezřídka na tělo pouze položeny, zejména pokud se jednalo o pohřeb žehem bez obřadu a vypravitel pohřbu neměl zájem tělo před zpopelněním vidět (a tudíž zkontrolovat objednané služby).

Pozůstalí smí tělo svého zemřelého vidět, dotýkat se ho nebo přímo zaopatřit do sedmi dnů od úmrtí. Poté musí být tělo zemřelého za účelem jeho vystavení během pohřebního obřadu thanatoprakticky ošetřeno (konzervováno nebo balzamováno). Zaopatřením mrtvého lidského těla se rozumí jeho svlečení, umytí, stříhání, holení, oblečení do šatů či rubáše, uložení do rakve a konečná úprava včetně kosmetické. Pokud to lékař a okolnosti dovolí, je možné přechovávat tělo zemřelého po přiměřenou dobu doma a poté jej v rakvi přenést podle místních zvyklostí na hřbitov k uložení do hrobu nebo do krematoria ke zpopelnění (je nutné řídit se řádem pohřebiště či řádem krematoria). Lidské pozůstatky musí být provozovateli pohřební služby nebo jiné osobě, zajišťující pohřbení, předány z nemocnice nebo domova pro seniory umyté, a v případě, že byla provedena pitva, musí být po jejím dokončení tělo zemřelého pevně uzavřeno stehem. Poskytovatelé zdravotních nebo sociálních služeb musí bezplatně zajistit možnost úpravy lidských pozůstatků ve vhodné místnosti a umožnit vypraviteli pohřbu nezbytnou hygienickou očistu.

Je třeba přesně stanovit, jaké služby a v jakém rozsahu lze očekávat od provozovatele pohřební služby. Takto dohodnutý rozsah služeb musí pohřební služba potvrdit a převzít za ně plnou odpovědnost. Od pokynů vypravitele se provozovatel pohřební služby může odchýlit, pokud to je nezbytné ve vypravitelově zájmu a pokud nemůže včas obdržet jeho souhlas. Provozovatel pohřební služby provede úpravu těla zemřelého, převoz a pohřeb osobně. Svěřil-li provedení těchto úkonů jinému subjektu, odpovídá za tyto služby v plném rozsahu tak, jako by je prováděl sám. Bez souhlasu osob blízkých zemřelému bývá tělo někdy konzervováno nebo balzamováno. Provozovatel pohřební služby, který je zároveň poskytovatelem konzervace a balzamace, tyto náklady vypraviteli naúčtuje a ten je uhradí, aniž by předem znal detaily všech provedených úkonů a souhlasil s nimi. Velkým přínosem novely zákona o pohřebnictví, účinné od 1. září 2017, je

vyžadování souhlasu zemřelého za jeho života s konzervací nebo balzamací i s následným vystavováním. Formaldehyd, který se při thanatopraktických činnostech zpravidla používá, je vysoce toxický. Souhlasem osob blízkých jsme rigidnější než v USA, kde od roku 1984 federální zákon o pohřebnictví vyžaduje souhlas k balzamací alespoň od vypravitele pohřbu.

Pohřeb bez obřadu

Hojně používaný oxymoron „pohřeb bez obřadu“ právní řád České republiky nezná. Pojem „pohřeb“ sekulární právní řád nedefinuje, nelze jej však bez dalšího zaměňovat s pojmem „pohřbení“. Intuitivně můžeme rozlišit pohřbívání a pohřeb, z nichž první má být konceptem ideologicky a nábožensky neutrálním, a druhý sekulárním či náboženským konceptem, jenž implikuje pozitivní rozhodnutí pozůstalých přihlásit se k poslední vůli zesnulého, často však také demonstrovat vlastní světonázor či ideologii. Nový občanský zákoník záměrně používá výraz pohřeb ve smyslu smutečního obřadu, nikoli jen jako způsobu pohřbení (země/žeh).

Nečekaně se k pojmu pohřeb vyjádřil i Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, který ve správním řízení definoval pojem „provádět pohřeb“ jako provedení obřadu nájemcem smutečního obřadní síně, který jej uskutečňuje vlastními zaměstnanci v obřadní síni, kterou má v nájmu (srov. rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ve správním řízení č. j. S 133/04, zahájeném dne 26. srpna 2004). Pojem „obstarávat pohřeb“ znamená podle Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže zabezpečit provedení obřadu u nájemce smutečního obřadní síně, který jediný obřad provádí. Služby obstarávání obřadu poskytují pohřební služby pro své zákazníky – pozůstalé, kteří si objednají provedení obřadu v obřadní síni, kde provádí obřady její nájemce. Nemá-li totiž provozovatel pohřební služby k dispozici svou vlastní obřadní síň, je nucen většinou občanské obřady posledního rozloučení pouze obstarávat, nikoli je přímo provádět. Většina obřadních síní patří obcím, většina kostelů církvím. Z toho plyne jednoduchý závěr, že provozovatelé pohřební služby u nás pohřeb jako obřad většinou obstarávají, zřídka sami provádějí. I kdyby pohřební služba vlastnila smuteční obřadní síň, je otázka, zda s ní bude schopna konkurovat obcím nebo církvím.

Kvalifikované pohřbení bez smutečního rozloučení zahrnuje většinou zpopelnění lidských pozůstatků v bezobřadové rakvi v žárovišti krematoria, bez zaslání parte, bez pronajmutí obřadní síně, s následným anonymním smísením

popela z nevzvednuté urny v obecním hrobě na veřejném pohřebišti na náklady právnícké osoby zajišťující pohřbení, tj. zpravidla obce. Toto smísení popela s ostatním popelem zajišťuje hrobník bez přítomnosti pozůstalých, kteří se zpravidla již nikdy nedozvědí ani číslo hrobového místa svého zemřelého předka, ani adresu pohřebiště, kde se žárový hrob nachází. Metodika Ministerstva pro místní rozvoj vysvětluje pohřeb bez obřadu sice jako veřejný pietní akt s obřadem v krematoriu, po kterém si ale nikdo z pozůstalých urnu z krematoria nevzvedne (Pohřeb a jeho organizace – praktické rady, Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2010).

V praxi se „pohřbení bez postfunerálního rozloučení“, tj. kumulace obou absencí – žádný obřad a žádná urna – koná zřídka. Mnohem častěji se nějaké rozloučení koná v úzkém rodinném kruhu během uložení urny doma nebo na pohřebišti. Výše citovaná brožurka Ministerstva pro místní rozvoj Pohřeb a jeho organizace nechápe uložení schránky s popelem doma nebo na pohřebišti za náhradu pohřbu. Upozorňuje pozůstalé, že „následnými pietními akty nad urnou už samotný pohřeb nikomu zcela nenahradí“. Navzdory tomu je provozovatel veřejného pohřebiště ze zákona povinen vést o těchto „pozdějších“ úkonech evidenci ve hřbitovní knize. Nárok na sociální dávku pohřebního nebo na volno z práce s náhradou mzdy těmito postfunerálními smutečními aktivitami nezískáme.

Obřad v úzkém rodinném kruhu

Závažná porušení zákona o pohřebnictví byla Ministerstvem pro místní rozvoj nalezena v nezájmu některých provozovatelů pohřebních služeb o umožnění účasti na pohřbu všem členům rodiny. Pohřeb v úzkém rodinném kruhu je legitimní, koná-li se bez provozovatele pohřební služby. Provozovatel pohřební služby zajistí splnění povinnosti stanovené v ustanovení § 7 odst. 1 písm. d) zákona o pohřebnictví, tj. zjišťuje a chrání práva všech blízkých pozůstalých zemřelého na informace o tom, že tělo zemřelého je přechodně uloženo v jeho provozovně, a rovněž jejich právo na účast na smutečním obřadu. Provozovatel pohřební služby je podle výše citovaného ustanovení zákona o pohřebnictví povinen chovat se odpovědně a slušně ke všem pozůstalým, nejen ke svému klientovi, se kterým uzavřel smlouvu. Jestliže si jeho zákazník přeje pohřeb v úzkém rodinném kruhu, nelze mu ze zákona vyhovět. Pohřeb za zamčenými dveřmi znamená, že kdokoli není v seznamu smutečních hostů, i když jde třeba o matku zemřelého,

nesmí se do obřadní síně k uctění těla zemřelého vpustit. Takové hrubé chování provozovatele pohřební služby, navzdory sjednanému příkazu, je nešetné k citům pozůstalých i veřejnosti. Provozovatel pohřební služby může očekávat od orgánu dozoru napomenutí. Cílem není jej trestat, ale věc projednat tak, aby samotné projednání mělo preventivní účinek.

Díky novele zákona o pohřebnictví, účinné od 1. září 2017, již nemohou být beztrestně z pohřbu vyloučeni nejbližší příbuzní. V praxi se běžně stávalo, že pohřeb vypravila žena z prvního manželství zemřelého (kdo dříve pohřeb sjednal, vždy zároveň rozhodoval o jeho provedení) a matce nebo dětem z druhého manželství zakázala přístup na obřad. Novela přinesla provozovatelům pohřební služby povinnost umožnit účast na pohřbu nejen vypraviteli pohřbu, ale nově i vdově nebo vdovci, dětem, rodičům a sourozencům zemřelého. Pohřební služba tak nesmí uzavřít s vypravitelem pohřbu takovou smlouvu, která by účast na pohřbu těmto přímým příbuzným neumožnila.

Exhumace

Provozovatel s komplexní nabídkou pohřebních služeb zajišťuje nejen funerální aktivity, jako pohřbení lidských pozůstatků do země nebo jejich kremaci, pohřební hostinu, dopravu pozůstalých, různé náboženské úkony, duchovního, sakrálního prostor s hudbou, tisk parte, vyřízení úmrtního listu, ale také postfunerální smuteční či pietní akty: exhumaci lidských ostatků, rozptyl zpopelněných lidských ostatků, výroční obřady apod. Ne všechny postfunerální služby ale smí provozovatel pohřební služby provést přímo a samostatně.

Pohřbení lidských pozůstatků nebo uložení lidských ostatků na pohřebišti je považováno za trvalé. Vyzdvižení lidských ostatků nebo urny s lidskými ostatky z pohřebiště je povoleno pouze z těch nejnaléhavějších důvodů. Může být provedeno pouze za dozoru provozovatele pohřebiště. Exhumace smí být povolena podle podmínek řádu pohřebiště. Provozovatel pohřebiště nenesé žádné náklady a stanoví poplatek na úhradu nákladů spojených s dohledem a organizací exhumace. Krajská hygienická stanice vydává nájemci hrobu souhlas s exhumací podle § 2 písm. m) a 22 odst. 5 zákona o pohřebnictví. Nájemce hrobu je odpovědný za všechna opatření a veškeré vzniklé finanční závazky, zejména za dodržení podmínek provozovatelů obou pohřebišť, zapojení provozovatele pohřební služby, vložení ostatků do rakve a za jejich protokolární předání. Provozovatelé původního pohřebiště s odůvodněnou žádostí o exhumaci předá doklady o zemřelém

a souhlasy s exhumací, nejlépe od každého žijícího blízkého zemřelému a od vypravitele původního pohřbu, pokud žije.

V poslední době vzrůstá zájem o exhumace lidských ostatků z hromadných jam, a to především z 20. století. Část zájmu se soustřeďuje na přesnou identifikaci osob, uložených v těchto šachtách (jako důsledek rozvoje přírodovědných metod, zejména analýz DNA). To znamená zejména vyzdvižení kosterních ostatků a jejich analýzu. Exhumace mimo provozovaná pohřebiště zákon o pohřebnictví nereguluje. Manipulace s lidskými ostatky mimo pohřebiště (vyzdvižení, přemístění) by z výše uvedených důvodů měla proběhnout v režimu, který vychází z praxe záchranného archeologického výzkumu, protože neznámé nebo válečné hroby mimo provozovaná pohřebiště v současné době můžeme považovat také za objekty archeologického charakteru. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči (dále jen „památkový zákon“), neurčuje přesně, jaká je nejmladší hranice pro určení nálezu jako archeologického (srov. ustanovení § 23 odst. 1: „Archeologickým nálezem je věc (soubor věcí), která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí“). Návrhy nového památkového zákona nebo jeho novelizace, vypracované v poslední době, pracovaly s hranicí 70 let (tj. v současné době jsou za archeologické nálezy považovány předměty zjištěné při zásazích do terénu starší roku 1948). Z tohoto důvodu i hroby obětí obou světových válek spadají do kategorie archeologického nálezu, stejně jako část hrobů poválečných.

Vyzdvižení lidských ostatků mimo pohřebiště by mělo vždy probíhat způsobem, který usnadní a v příznivém případě dovolí konkrétní identifikaci jednotlivých osob. Ostatky musí být vyzdviženy nepoškozené (aby nebyly ztraceny nebo omezeny možnosti antropologické analýzy) a úplně/nepomíchané (platí pro hromadné hroby). Důležité je také zachycení vztahu mezi kosterními ostatky a dalšími předměty. Identifikaci jednotlivých pohřbených osob usnadňují osobní předměty. Přesná identifikace podle osobních předmětů vyvolává nároky na jejich správné uložení a na jejich eventuální konzervaci. Identifikace může být možná i podle antropologických charakteristik (dokumentované odchylky na kostře, stopy prodělaných nemocí a zranění a stav zubů, pokud byly podchyceny za života zemřelých). Při manipulaci s ostatky je třeba dbát na postupy, které neznemožní od-

běr vzorků na analýzu DNA (je zejména nutné zabránit kontaminaci vzorků v důsledku neodborné manipulace s nimi). Manipulaci s lidskými ostatky pohřbenými v evidovaném hrobě je možno provést jen na základě písemné žádosti a po písemném souhlasu provozovatele pohřebiště, nebo, jde-li o válečný hrob, Ministerstva obrany, přičemž souhlas ministerstva nenahrazuje povolení nebo vyjádření jiného správního úřadu, pokud je vyžadováno podle zvláštního právního předpisu. Písemnou žádost je Ministerstvu obrany oprávněn podat vlastník válečného hrobu, a pokud není znám, vlastník nemovitosti, na které je válečný hrob umístěn.

Při plánovaném zásahu/manipulaci s válečným hrobem a s ohledem na zajištění postupu v intencích záchranného archeologického výzkumu je nezbytné o připravované akci uvědomit Archeologický ústav (konkrétně Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., nebo Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.). Postup je dán ustanovením § 22 odst. 2 památkového zákona. Na základě oznámení je vyvoláno jednání o provedení záchranného archeologického výzkumu, které určí jeho konkrétní provedení. O provedení záchranného archeologického výzkumu se uzavírá dohoda s organizací, která může archeologické výzkumy na základě zákona provádět (dále jen „oprávněná organizace“). V dohodě jsou zakotveny konkrétní aktivity, související s manipulací/vyzdvižením ostatků. Dohoda by měla též obsahovat ustanovení o tom, co se bude s ostatky dít po jejich vyzdvižení (zejména kde budou uloženy). Tím by mělo být zaručeno takové zdokumentování a vyzdvižení ostatků, které splní výše uvedené požadavky památkového zákona.

Před exhumací válečného hrobu je nezbytné:

- zabezpečit místo, kam budou ostatky po exhumaci dočasně (po dobu provádění výzkumu) a později natrvalo uloženy (pohřbeny),
- písemně požádat Ministerstvo obrany o vydání písemného souhlasu s provedením exhumace (přemístění nebo provedení jiné změny válečného hrobu),
- požádat vlastníka válečného hrobu (pokud se válečný hrob nachází na hřbitově, požádat provozovatele hřbitova), pokud není znám, vlastníka nemovitosti, na které je válečný hrob umístěn, o souhlas s provedením prací,
- vzhledem k provádění exhumace formou záchranného archeologického výzkumu

uzavřít dohodu s vlastníkem válečného hrobu (event. provozovatelem hřbitova, event. vlastníkem nemovitosti) dohodu o podmínkách provedení takového výzkumu,

- pokud jsou v hrobu uloženy ostatky cizího státního příslušníka, pak je nutné požádat o souhlas příslušný stát (prostřednictvím jeho velvyslanectví v ČR).

V průběhu exhumace válečného hrobu je nezbytné:

- dbát základních postupů pro provádění záchranného archeologického výzkumu, především s cílem zjistit všechny údaje/informace, které dovolí nebo usnadní identifikaci pohřbených,
- dbát etických postupů pro zacházení s lidskými ostatky,
- o průběhu a výsledcích exhumace formou záchranného archeologického výzkumu vyhotovit nálezuovou zprávu. Její obsah je dán předpisy Archeologických ústavů AV ČR.

Celou akci lze považovat za ukončenou až uložení ostatků na nové místo a dokončením úpravy válečného hrobu. Za dodržení správného postupu při přípravě a provedení archeologických prací souvisejících s exhumací pracemi a za opětovné pohřbení ostatků je zodpovědný vlastník válečného hrobu, pokud není znám, vlastník nemovitosti, na které je válečný hrob umístěn, odborným garantem archeologických prací je Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i. Provedení jiné změny válečného hrobu, než je jeho úprava, anebo přemístění nebo zrušení válečného hrobu bez písemného souhlasu Ministerstva obrany je v souladu se zákonem č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o válečných hrobech“), přestupkem, za který lze uložit pokutu do 100 000 Kč.

Nález, který naplňuje charakteristiku válečného hrobu, může být učiněn také náhodně při zemních pracích. Protože nelze automaticky předpokládat, že se jedná o válečný hrob ve smyslu zákona o válečných hrobech, není k její exhumaci vyžadován souhlas Ministerstva obrany. Náhodný nález ostatků však splňuje charakteristiku náhodného archeologického nálezu, a proto se postupuje podle ustanovení památkového zákona, protože jedině tak lze zajistit informace, které dovolí rozhodnout, zda se jedná o dosud neznámý hrob. Pokud se při následném výzkumu prokáže, že se jedná

o ostatky osoby (osob), která zahynula v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci nebo v důsledku válečného zajetí, anebo ostatky osoby, která zahynula v důsledku účasti v odboji nebo vojenské operaci v době války, pak se místo, kam budou ostatky pohřbeny, stane válečným hrobem. Před pohřbením ostatků je nezbytné písemně požádat Ministerstvo obrany o vydání souhlasu se zřízením nového válečného hrobu.

Mrtvé lidské tělo

Na předmět smlouvy o vypravení pohřbu má velký vliv nejen přání zemřelého a velikost jeho pozůstalosti, ze které se budou náklady pohřbu hradit, ale také samotné tělo zemřelého, jak je popsáno v Listu o prohlídce zemřelého. Jinak se pohřbívá tělo cizince, jinak tělo bezejmenné, mrtvě narozené nebo plod po potratu. Tělo zemřelého má právo vypravitel pohřbu nejen vidět, ale také si jej upravit a vložit do rakve.

Již podle dřívější právní úpravy platné k 31. srpnu 2017, tj. před účinností novely zákona o pohřebnictví, musel každý poskytovatel zdravotní a sociální služby (srov. § 4 odst. 3 zákona o pohřebnictví před novelou) bezplatně zajistit vhodnou místnost pro úpravu mrtvého lidského těla s možností hygienické očisty pro vypravitele pohřbu. Nově však byl stanoven nad touto patnáct let starou povinností orgán dozoru, a tím je krajský úřad. Pokud nemocnice nebo domov pro seniory bezúplatně nezajistí pro provozovatele pohřební služby či vypravitele pohřbu možnost úpravy těla zemřelého a uložení lidských pozůstatků do rakve ve vhodné místnosti nebo neumožní nezbytnou hygienickou očistu, dopustí se přestupku, který je sankcionovatelný pokutou ve výši 200 000 Kč. Z důvodové zprávy k zákonu o pohřebnictví a z logiky kontinuity právního předpisu vyplývá, že technické nároky na zpravidla již vybudovanou „vhodnou místnost“ poskytovatele zdravotní služby nebo poskytovatele sociální péče nejsou nijak specifikovány, na rozdíl od místnosti, kterou má mít k dispozici provozovatel koncesované živnosti pohřební služby; na samotném právu na respektování soukromí a rodinného života se však tímto částečným zjednodušením nic nemění.

Přehled lidských pozůstatků je uveden v následujících dvou tabulkách, které se liší zejména právní úpravou v zákoně o pohřebnictví před a po jeho velké novele (zákon č. 193/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony).

Lidské pozůstatky před novelou zákona o pohřebnictví do 31. srpna 2017

	Subjekt	Uložení	Zákon o pohřebnictví
Lidské pozůstatky	Cizinec	Hrob, hrobka	§ 5 odst. 2
	Část těla ex mortuo		§ 5 odst. 1
	Tělo bez totožnosti		§ 5 odst. 1
Zákon o zdravotních službách			
Odpad	Část těla ex vivo	Skládka	§ 91
	Mrtvě narozené dítě		?
	Plod po potratu		§ 91

Cílem velké novely zákona o pohřebnictví bylo zajistit důstojné nakládání s těly mrtvě narozených dětí shodně jako s jiným mrtvým lidským tělem a v případě zájmu rodičů umožnit za určitých podmínek také pietní nakládání s plody po potratech, k nimž dojde ve zdravotnických zařízeních a následně pohřbení těchto plodů. Provozovatel zdravotnického zařízení je původcem zdravotnického odpadu. Nadále se ovšem neřídí metodikou pro nakládání s odpady ze zdravotnických zařízení (Státní

zdravotní ústav, 2016), která nařizovala produkt potratu do ukončeného dvanáctého týdne těhotenství spálit ve spalovně zdravotnického odpadu pod katalogovým číslem 18 01 02 Části těla a orgány O/N v režimu zákona o odpadech. Počínaje dnem 1. září 2017 je uvedená metodika Ministerstva životního prostředí neúčinná v kap. 4.1.10.3 Patologicko-anatomický odpad, kde cituje již neplatné ustanovení § 91 zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Lidské pozůstatky po novele zákona o pohřebnictví od 1. září 2017

	Subjekt	Uložení	Zákon o pohřebnictví
Lidské pozůstatky	Tělo zemřelého	Cizinec	§ 5 odst. 3
		Část těla ex mortuo	§ 5 odst. 3
		Tělo bez totožnosti	§ 5 odst. 3
		Mrtvě narozené dítě	§ 5 odst. 1
	Jiný lidský pozůstatek	Hrob, hrobka, žeh	§ 5a odst. 1
Zákon o zdravotních službách			
Biologický materiál	Část těla ex vivo	Skládka	§ 91
	Plod po potratu	Pohřebiště	

Plod po potratu je právní pojem nezávislý na počáteční délce těhotenství a má být v souladu s novým ustanovením § 91 zákona o zdravotních službách zpopelněn v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu jako samostatný biologický materiál. Plod po potratu nesmí být spálen ve spalovně. V jiných evropských zemích jsou rovněž obdobné právní úpravy. Například právní předpis hlavního hygienika skotské vlády (*Directorate of Chief Medical Officer and Public Health*) ze dne 19. června 2012 stanoví jako minimální požadavek pro likvidaci plodů po potratu jejich uložení v jedné společné rakvi, která je během

zpopelnění v krematoriu oddělena od klinického odpadu. Tento skotský pokyn převzala do svých stanov sdružení krematorií ve Velké Británii, The FBCA (*Federation of Burial and Cremation Authorities*), ICCM (*Institute of Cemetery and Crematorium Management*), a také sdružení všech evropských krematorií – Evropská federace pohřebních služeb (EFFS). V listopadu 2015 předložil rakouský normalizační orgán ASI návrh na založení nové projektové komise, která by provedla revizi evropské normy EN 15017 z října 2005 *Funeral Services – Requirements* (Pohřební služby – požadavky), platné v této oblasti, a aktualizovala ji. Úřad

pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví České republiky ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj, které má pohřebnictví ve své kompetenci, je v této revizi velmi aktivní a podává největší počet zásadních připomínek. Navrhuje, zatím zcela osamoceně, aby výše uvedená evropská norma EN 15017 upravovala i technické podmínky pro zpopelnění neonatálních dětí v krematoriu. Normalizační orgán ASI argumentuje tím, že problematika slušného způsobu zpopelnění plodů po potratu do evropské technické normy nepatří, protože ne každý evropský stát považuje plody po potratu za lidské pozůstatky. Na druhé straně zdůrazňuje, že evropská norma EN 15017 plody po potratu z pojmu *human remains* nikdy nevyklučovala.

Pohřeb jiného lidského pozůstatku

Plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, se v souladu se zákonem o pohřebnictví stává jiným lidským pozůstatkem pouze za předpokladu, že o jeho vydání požádá do 96 hodin od potratu nebo ukončení těhotenství osoba blízká. Jiným lidským pozůstatkem je za těchto podmínek vždy i plod po umělém přerušení těhotenství.

V souladu s 5a písm. b) zákona o pohřebnictví poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení došlo k potratu nebo ukončení těhotenství na žádost ženy nebo ze zdravotních důvodů, vydá jiné lidské pozůstatky (plod) k pohřbení. Matka proto nemá právo na vydání plodu, aniž by nejprve zajistila jeho uložení do konečné, tj. dřevěné a pevně uzavřené dětské rakve. K tomuto uložení by mohlo dojít například ve „vhodné místnosti“ podle § 4 odst. 3 zákona o pohřebnictví, pod dohledem poskytovatele zdravotních služeb nebo přímo jeho zaměstnanci. Postupovat lze dále dle § 9 zákona o pohřebnictví, dle kterého je možná přeprava lidských pozůstatků (včetně plodů) po pozemních komunikacích jen ve vozidlech zvláštního určení, která si lze zapůjčit. Lze přijmout například vnitřním předpisem poskytovatele zdravotních služeb taková opatření, aby se obřadní průvod – kondukt (a to i pro případ přenášení těl zemřelých dospělých osob) konal mimo areál nemocnice či polikliniky.

Problém může být částečně v tom, že ženu, která prodělá potrat (zejména ten spontánní), většinou vůbec nenapadne hledat, co k tomu říká zákon o pohřebnictví (nebo na to nemá čas a energii). Existuje řada organizací, odborných publikací a internetových stránek, které se podobnými tématy zabývají a umí být vel-

mi nápomocné. Rád poradí také lékařský i ne-lékařský personál poskytovatele zdravotních služeb. Právní řád České republiky skutečně nestanoví žádný postup, záměrně nevydal žádný závazný formulář. Stačí požádat lékaře výslovně, nikoli písemně. Základním kritériem zákonnosti je ustanovení občanského zákoníku, který v § 92 odst. 1 stanoví: „Lidské tělo je pod právní ochranou i po smrti člověka. Naložit s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky způsobem pro zemřelého nedůstojným se zakazuje.“

Smlouva zdravotnického zařízení s provozovatelem krematoria

V ustanovení § 91 zákona o zdravotních službách zavádí zákon o pohřebnictví třetí možnost pohřbení. V zákoně o zdravotních službách je upraveno jakési „kvazipohřbívání“ plodů po potratu. Když se uměle či přirozeně potracený plod po 96 hodinách čekání na vydání pro pohřbení do země nebo žehem nestane na základě přání osob blízkých „jiným lidským pozůstatkem“, stane se ze zákona o zdravotních službách samostatným, zvláštním odpadem, který nebude dovolené spalovat společně s odpadem anatomicko-patologickým ve spalovnách poskytovatelů zdravotních služeb. Má být vložen, maximálně spolu s dalšími plody po potratu, do samostatného kontejneru, zpopelněn v krematoriu a jeho popel uložen v anonymní urně. To vše na základě příkazní smlouvy poskytovatele zdravotních služeb s provozovatelem krematoria.

Součástí těchto smluv může být i ustanovení, že anonymní urna se zpopelněnými ostatky plodů po potratu nezůstane v budově krematoria bezprizorní, ale údaje o ní budou nakonec vedeny ve hřbitovní knize poté, co provozovatel krematoria nechá tuto urnu uložit na veřejném pohřebišti do anonymního hrobového místa. Navrhované zacházení s plody po potratu lze považovat podle důvodové zprávy k zákonu o pohřebnictví za směr, který se nově prosazuje v České republice na základě běžných postupů zdravotníků v jiných evropských zemích. Poskytovatel zdravotních služeb postupuje správně, pokud plody po potratu uchovává minimálně po dobu 96 hodin od potratu a identifikuje je po tu dobu jako jiné lidské pozůstatky. Po marném uplynutí zákonné lhůty je předává k odvozu odděleně od patologicko-anatomického odpadu hromadě v dřevěných schránkách vhodných ke kremaci, bez plastových obalů. Podle ustanovení § 91 zákona o zdravotních službách plody po potratu nesmí být spáleny, ale musí být vždy zpopelněny, tj. uloženy v dřevěné schránce

a v ní zavezeny do zároviště krematoria. Poté se popel uloží do neoznačené urny.

Z toho vyplývá, že zákonodárce umožnil poskytovatelům zdravotní péče plody po potratu zpopelňovat hromadně. Plod po potratu nemusí být zpopelněn každý zvlášť, administrátor krematoria eviduje obsah schránky jako biologický materiál – plody po potratu. Samostatný záznam o zpopelnění této dřevěné bedýnky či rakve eviduje tak, aby nedošlo ke smíšení popela s následně zpopelněnými těly zemřelých. Toto hromadné zpopelnění v krematoriu hradí provozovatel krematoria příkazce, tj. poskytovatel zdravotní služby. Plod po potratu nemá mít stejný osud jako zemřelý, o kterého nikdo nejvíce zájem. Hromadné zpopelnění plodů v krematoriu není *pohřbením* podle zákona o pohřebnictví, a toto zpopelnění tudíž poskytovatelům zdravotních služeb stát nehradí.

Plody po potratu a umělé přerušování těhotenství, které nebyly vydány k pohřbení postupem podle § 5a zákona o pohřebnictví, a které jsou zdravotnickým zařízením předávány ke zpopelnění v krematoriu podle § 91 zákona o zdravotních službách, nemusí být identifikovány v rozsahu § 2 písm. o) zákona o pohřebnictví. Pokud ve smlouvě s provozovatelem krematoria totiž takové ustanovení chybí, nepostupuje provozovatel krematoria podle § 7 odst. 1 písm. i) zákona o pohřebnictví, ani *per analogiam*, protože se nejedná o „zpopelnění lidské ostatky“, ale v souladu s § 91 zákona o zdravotních službách o „zpopelnění plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřebnictví“. Lze proto vyzývat objednatele zpopelnění k jejich převzetí, pokud je to smluvně dohodnuto. Při předání krematoriu stačí předmět identifikovat pouze údajem, že jde o plody (i tato otázka by měla být upravena ve smlouvě).

Možnost zdravotnického zařízení ujednat speciální uložení uren se zpopelněnými plody po potratu na veřejném pohřebišti, které by odpovídalo zvláštnímu nakládání s nimi podle § 91 zákona o zdravotních službách (princip odděleného spalování), je v tomto ohledu závislá nejen na dostupných finančních prostředcích, ale i na ochotě/kapacitách provozovatelů krematorií a provozovatelů pohřebišť. Ochota provozovatelů krematorií a provozovatelů pohřebišť a kapacity, jimiž disponují, se mohou lišit, na druhé straně dosavadní zkušenosti z praxe jsou pozitivní. Provozovatelé v pohřebnictví si totiž nemohou dovolit budít na veřejnosti sebemenší podezření, že popel (i když *sui generis*) je odvážen jako odpad na skládku.

Navíc je nevyhnutelně během kremace částečně smíšen s popelem lidských ostatků.

Pohřeb mrtvě narozeného dítěte

Mrtvě narozené děti, jejichž pohřbení nikdo nezajistil, směla do 31. srpna 2017 pohřbívat i obec ve své samostatné působnosti (dobrovolně a bez nároku na pohřebné nebo na refundaci v rámci sociálního pohřbu). Vznikla potřeba zajistit důstojné zacházení i s tělem plodu potráceného živě pod hranicí viability; podle § 30 odst. 2 zákona o pohřebnictví „plod po ukončení těhotenství, který vykazoval známky života“, proto patří pod pojem „tělo zemřelého“, nikoli pod definici „jiných lidských pozůstatků“.

S účinností od 1. ledna 2015 přiděluje matriceční úřad rodné číslo i mrtvě narozenému dítěti (§ 14 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, a v návaznosti na to § 19 vyhlášky č. 192/2014 Sb., kterou se mění vyhláška Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů), přesto nebylo v zákoně o pohřebnictví mrtvě narozené dítě celých 15 let explicitně zahrnuto mezi lidské pozůstatky. V ČR tak bylo stále považováno za odpad, jehož původcem je poskytovatel zdravotnické služby, který je z důvodu ochrany veřejného zdraví a hygieny povinen postupovat s anatomicko-patologickými odpady striktně podle zákona o zdravotních službách.

Do nabytí účinnosti zákona o pohřebnictví nedefinoval žádný zákon pojem mrtvé lidské tělo. Oblast pohřebnictví upravovaly ve 20. století v naší zemi pouze prováděcí právní předpisy, které pohřbívání mrtvě narozených dětí předpokládaly. Stručně a zároveň výstižně charakterizovalo pojem mrtvě narozené dítě ustanovení § 24 odst. 1 nařízení ministra zdravotnictví č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví: „Mrtvolou se rozumí i mrtvola dítěte, které bylo porozeno mrtvě“. Toto právo mrtvorozených na pohřbení fakticky zrušil zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, který zacházení s mrtvorozenými nijak neupravil. Po jeho novele, realizované zákonem č. 285/2002 Sb., bylo navíc s účinností od 1. září 2002 stanoveno, že části lidského těla odebrané v souvislosti s léčebně preventivní péčí, části těla zemřelého, plod po potratu, plodové vejce, lůžko nebo těhotenská sliznice, které se nepoužijí pro lékařské potřeby, a to jen není-li podezření na trestný čin nebo sebevraždu, se zpopelňují ve spalovně zdravotnického zařízení nebo v krematoriu na

základě dohody mezi zdravotnickým zařízením a provozovatelem krematoria (ustanovení § 26 odst. 12 zákona č. 20/1966 Sb.).

V roce 2013 byl problém pohřbívání mrtvě narozených dětí z podnětu, který byl na MMR zaslán městem Slaný, řešen. Ministerstvo zdravotnictví (MZD) s právním názorem MMR nesouhlasilo – viz dopis MZD ze dne 9. dubna 2013, č. j. 12715/2013, adresovaný tehdejšímu řediteli odboru pro místní rozvoj, nebo dopis ze dne 17. dubna 2013, č. j. 12715/2013, adresovaný tehdejšímu náměstkovi pro regionální rozvoj. MMR mimo jiné uvádělo, že u mrtvě narozených dětí nedochází k úmrtí, a proto tzv. sociální pohřbení zbytečně zatěžuje státní rozpočet (refundace obcí), že těla těchto dětí jsou biologickým odpadem, protože je musí nemocnice likvidovat. Přitom právě mrtvě narozené dítě (*nasciturus*) nic nevlastní, jde o bezdomovce par excellence.

Poskytovatelé zdravotních služeb s mrtvě narozeným dítětem zacházejí od 1. září 2017 jako s každým jiným tělem zemřelého, tedy podle §§ 79 až 92 zákona o zdravotních službách; lhůty a postup při zajištění slušného způsobu pohřbení mrtvě narozených dětí obcí pak stanovuje zákon o pohřebnictví a jeho prováděcí právní předpis. Za náklady pohřbu mrtvě narozeného dítěte může jeho vypravitel čerpat sociální dávku pohřebného, je-li fyzickou osobou. Pokud existuje přiměřená příčina (rutinní sanitární praxe nemocnice), která zabránila pohřbení do země, nejsou proti spalování plodů a pokřtěných dětí námitky z hlediska kanonického práva. Kodex kanonického práva z roku 1917 a z roku 1983 byl překonán běžnou praxí ve zdravotnictví. Ne náhodou Liturgická komise České biskupské konference vydala v roce 2015 na podnět zapsaného spolku Tobit jakýsi doplněk liturgické knihy Smuteční obřady, dokument Modlitby za mrtvě narozené děti (www.tobit.cz).

Povinnost poskytovatele sociálních služeb

Poskytovatelům sociálních služeb, tj. týdenním stacionářům, domovům pro osoby se zdravotním postižením, domovům pro seniory a domovům se zvláštním režimem, je v ustanovení § 4 odst. 3 až 5 zákona o pohřebnictví uloženo několik povinností. Poskytovatel výše uvedených sociálních služeb musí bezúplatně zajistit provozovateli pohřební služby nebo vypraviteli pohřbu nebo osobě provádějící balzamaci či konzervaci možnost úpravy těla zemřelého ve vhodné místnosti a umožnit jim nezbytnou hygienickou očistu. V souladu s ustanovením § 4 odst. 4 zákona o pohřebnictví, jestliže došlo k úmrtí ve výše uvedeném

zařízení sociálních služeb, nese toto zařízení po dobu 48 hodin od úmrtí náklady spojené s uložením lidských pozůstatků. Pokud bylo v době podle věty první zajištěno pohřbení, nese zařízení náklady spojené s uložením lidských pozůstatků jen do doby zajištění pohřbení. Po uplynutí této lhůty nese náklady spojené s uložením pozůstatků v zařízení sociálních služeb a s jejich přepravou nebo uložením u jiné osoby vypravitel pohřbu.

V ustanovení § 4 odst. 5 zákona o pohřebnictví je nařízena další podmínka spočívající v tom, že pokud po uplynutí 48 hodin od úmrtí nemůže poskytovatel výše uvedených sociálních služeb zajistit uložení lidských pozůstatků ve vlastním zařízení, zajistí jejich uložení u jiného poskytovatele sociálních služeb nebo u provozovatele pohřební služby; přitom si počíná tak, aby náklady spojené s přepravou a uložením lidských pozůstatků do pohřbení výrazně nepřevýšily obvyklé provozní náklady příslušného poskytovatele sociálních služeb za jejich chlazení, popřípadě mrazení.

Vhodnou místností k umožnění nezbytné hygienické očisty těla zemřelého lze rozumět takový prostor, který splňuje základní hygienické podmínky a obsahuje takové vybavení, na kterém lze tělo zemřelého umístit tak, aby mohla být provedena jeho základní úprava a nezbytná hygienická očista. K provedení nezbytné hygienické očisty je vhodné, aby daná místnost byla vybavena minimálně tekoucí studenou a teplou vodou, hygienickými utěrkami na jedno použití a nádobou pro jejich odložení. Zda bude daná místnost vybavena i dezinfekčními prostředky, jednorázovými obleky či rukavicemi, případně dalšími potřebami, je pak na individuální dohodě mezi zařízením sociálních služeb na straně jedné a provozovatelem pohřební služby či vypravitelem pohřbu na straně druhé. Vhodná místnost ke splnění podmínky § 4 odst. 3 písm. b) zákona o pohřebnictví musí být zajištěna. Důvodová zpráva k novele zákona o pohřebnictví, účinné k 1. září 2017, vychází z úvahy, že zařízení sociálních služeb jsou v tomto směru již dávno vybavena, protože mít k dispozici vhodnou místnost pro úpravu těl zemřelých a zajistit alespoň externě tzv. márnici je zákonná povinnost již z roku 2002.

Citovaná ustanovení dále ukládají uvedeným zařízením sociálních služeb povinnost nést náklady spojené s uložením lidských pozůstatků po dobu 48 hodin od úmrtí uživatele služby zde ubytovaného. Pokud jiná osoba (vypravitel pohřbu) sjedná pohřbení a dobrovolně převezme povinnost hradit náklady spojené

s uložením těla zemřelého i dříve než 48 hodin od úmrtí, nelze jí v tomto v zásadě bránit.

Zákon o pohřebnictví jednoznačně nestanoví, zda uložení lidských pozůstatků v době do 48 hodin po úmrtí musí poskytovatel sociální služby zajistit v rámci vlastních prostor. Na základě výše citovaných ustanovení lze však dovodit, že v případě, kdy poskytovatel sociálních služeb není schopen zajistit uložení lidských pozůstatků zde zemřelého uživatele služby v rámci objektu svého zařízení, je tato povinnost splněna i v případě, kdy zajistí uložení těchto pozůstatků u jiného zařízení sociálních služeb, zdravotnického zařízení, popř. provozovatele pohřební služby (pozůstatky zemřelého uživatele služby tedy nemusí být nutně uloženy po dobu 48 hodin od jeho úmrtí v chladicím zařízení v místě úmrtí/poskytování sociální služby a s provozovatelem pohřební služby může být sjednáno okamžité převezení do vhodných prostor).

Úhradu nákladů vzniklých s uložením lidských pozůstatků po uplynutí 48 hodin od úmrtí (ať už přímo v zařízení sociálních služeb, nebo u jiného subjektu) je zařízením sociálních služeb oprávněno účtovat přímo vypraviteli pohřbu, nedohodne-li se s provozovatelem pohřební služby jinak.

Jinými slovy, u zařízení sociálních služeb mohou v souvislosti s náklady vzniklými s uložením lidských pozůstatků u jiného subjektu po uplynutí 48 hodin od úmrtí, tedy za dobu, kdy již dle zákona o pohřebnictví nedopadá povinnost hradit tyto náklady na poskytovatele sociální služby, nastat dvě situace:

- Náklady vzniklé po uplynutí 48 hodin od úmrtí jsou uhrazeny přímo provozovatelem pohřební služby, který si převezme tělo zemřelého, tomu subjektu, kde bylo tělo uloženo. Provozovatel pohřební služby takto zaplacené náklady následně přeúčtuje vypraviteli pohřbu.
- Náklady vzniklé po uplynutí 48 hodin od úmrtí nebudou provozovatelem pohřební služby uhrazeny subjektu, kde bylo tělo uloženo. V tomto případě musí poskytovatel sociální služby uplatňovat tyto náklady po vypraviteli pohřbu.

Problém může nastat v případě, kdy provozovatel pohřební služby následně vypraviteli pohřbu účtuje komplexní zabezpečení služeb, přičemž vypravitel pohřbu se domnívá, že tak nemá/neměl povinnost hradit cokoli přímo poskytovateli sociální služby. Proto je vždy nutné vypraviteli pohřbu původ a účel každé platby vysvětlit a případné nesrovnalosti řešit přímo s dotčeným provozovatelem pohřební

služby s tím, že i on by měl umět jednoznačně vypraviteli pohřbu vysvětlit, jaké konkrétní služby mu sám účtuje. Po odchodu prohlížečijícího lékaře, který nenařídil pitvu, zákon o pohřebnictví nestanoví povinnost poskytovateli zdravotní služby nebo sociální péče vybírat a volat provozovatele pohřební služby. Mrtvé lidské tělo má poskytovatel povinnost uložit do chladicího zařízení a spolupracovat s lékařem a policií při oznamování úmrtí osobám blízkým. Osoba blízká vypraví pohřeb během 96 hodin, kdy si sama v klidu beze spěchu vybere svoji pohřební službu. Slovesem „zajistit“ má zákonodárce v ustanovení § 4 odst. 4 a 5 zákona o pohřebnictví na mysli nejen provozování chladicího zařízení svépomocí uvnitř areálu poskytovatele zdravotnického zařízení nebo zařízení sociálních služeb, ale také mimo svůj areál, a to i prostřednictvím jiné právnické nebo podnikající fyzické osoby (například v jiné blízké nemocnici, v sousedním domově pro seniory nebo u provozovatele pohřební služby). Provozovatel pohřební služby nesmí u poskytovatele, a to ani jeho prostřednictvím, nabízet své služby.

Pohřeb svépomocí

Každý má právo při respektování řádu pohřebiště a nájemní smlouvy k hrobovému místu vykopat hrob a pod dohledem kvalifikované osoby pohřbít mrtvé lidské tělo. Každý nájemce hrobového místa nebo jeho zmocněnec má právo společně s vypravitelem pohřbu, příslušnou pohřební službou a při respektování řádu pohřebiště vykopat hrob a pohřbít do něj svépomocí. Tento právní názor lze opřít o ustanovení § 19 odst. 2 písm. l) zákona o pohřebnictví, které ukládá provozovateli pohřebiště podrobně v řádu pohřebiště upravit podmínky pro dohled nad provozovatelem pohřební služby, který na základě smlouvy s vypravitelem pohřbu hodlá na pohřebišti provádět výkopové práce související s pohřbíváním a exhumací.

Provozovatel pohřební služby by měl současně v případě zájmu umožnit vypraviteli pohřbu bezplatné zapůjčení místnosti k tomu, aby mohl (s omezeným počtem blízkých pozůstalých dle vnitřního řádu provozovatele) tělo zemřelého k pohřbení upravit sám. Nejen v nemocnicích či v zařízeních sociálních služeb, ale i v provozovnách pohřebních služeb by měly mít osoby blízké možnost setrvat o samotě u zemřelého a zapojit se podle svých schopností do péče o mrtvé tělo. Neodůvodněný tlak na osoby blízké, odbýt zaopatření těla ve spěchu a bez osobní účasti, bývá

traumatizujícím momentem. Nemá oporu ani v zákonem stanovené lhůtě a může se za ním skrývat i obava z případné kontroly a následné reklamace sjednané služby.

Právo na rozhodnutí o vlastním pohřbu, spolu s osobní svobodou upravit jakékoli tělo zemřelého (včetně plodu po potratu jako jiného lidského pozůstatku) a pohřbít ho, dotváří osobnostní rozměr jedince, jehož individuální integritu jako podmínku důstojné existence a rozvoje lidského života je nutno respektovat a důsledně chránit. Právo na prostorově vymezené soukromí při úpravě těla zemřelého plní funkci svobody (status negativus) a bezpochyby jde o hodnotové rozhodnutí zákonodárce. Jestliže místnost pro úpravu těl zemřelých zákonodárce zbavil obecné přístupnosti, pak tato sféra spadá pod materiální obsah ústavního práva na soukromý a rodinný život. Obsahem práva na úpravu těla zemřelého a uložení lidských pozůstatků do rakve ve speciální místnosti je v první řadě právo tuto místnost po dobu takové činnosti užívat bezúplatně. Vypravitel pohřbu má podle zákona o pohřebnictví právo na respektování svého soukromí, což znamená nejen právo na samotnou fyzickou oblast, ale i na klidné užívání této oblasti. Porušení práva na respektování soukromí v této místnosti se neomezuje jen na konkrétní nebo fyzická narušení, jako je například neoprávněný vstup do místnosti, ale zahrnuje i ta, která nejsou konkrétní nebo fyzická, jako je hluk, zápach (v prázdné místnosti) nebo jiné formy zásahu.

Orgánem dozoru je před získáním koncese pro provozování pohřební služby krajská hygienická stanice, v průběhu provozování živnosti pak Ministerstvo pro místní rozvoj. Ustanovení § 27 odst. 2 písm. g) zákona o pohřebnictví pak s dostatečnou přesností upravuje skutkovou podstatu přestupku, který může provozovatel pohřební služby spáchat, pokud pro vypravitele pohřbu nezajistí podmínky pro úpravu těla zemřelého a pro uložení lidských pozůstatků do rakve podle § 7 odst. 1 písm. h). U adresátů těchto ustanovení nemohou vzhledem k jejich textu vzniknout pochybnosti o tom, v jakém momentu vzniká jejich povinnost umožnit úpravu, či případně v jakém okamžiku vzniká jejich odpovědnost za přestupek sankcionovatelný pokutou až do 200 000 Kč.

Právní regulace požadující, aby žadatel o koncesi k provozování pohřební služby disponoval místností pro úpravu těla zemřelého nebo jiných lidských pozůstatků, je odůvodněna tím, že je v okolních moderních demokratických zemích zcela běžná (srov. evropskou technickou normu ČSN EN 15017/2006 pro po-

hřební služby), a tím, že se jedná o společensky velmi citlivou oblast, nesrovnatelnou s běžnou podnikatelskou činností v jiných oborech. Veřejný zájem na zachování etických pravidel při poslední, konečné úpravě lidských pozůstatků a jiných lidských pozůstatků před jejich uložením do konečné rakve opravňuje k právnímu vymezení „vhodné místnosti“ a k tomu, aby žadatel o koncesi byl povinen krajské hygienické stanici a Ministerstvu pro místní rozvoj prokázat, že takovou místností disponuje. Navrhovaná právní úprava určuje krajské hygienické stanici schvalovat místnosti pro úpravu v řízení při udělování koncese, kterou udělí živnostenský úřad na základě závazného stanoviska krajské hygienické stanice.

Oproti mírnému omezení podnikatelské svobody stojí (na vyšší stupnici) podstatné uspokojení zájmu na respektování soukromého nebo rodinného života. Zákonodárce reagoval na naléhavou společenskou potřebu zakotvit účinný mechanismus, na jehož základě by mohl chránit zájmy vypravitele pohřbu, které může provozovatel pohřební služby neplnění své povinnosti negativně narušit. Činnosti, které jinak chrání právo na respektování soukromého a rodinného života, nesmí však nežádoucím způsobem ohrozit zdraví a životy jiných osob, a ostatně ani samotného uživatele daných prostor. Proto zákonodárce uložil provozovateli pohřební služby a krematoria povinnost a zároveň právo chránit prostřednictvím svého provozního řádu jak důstojnost této místnosti, tak i zdraví samotného vypravitele pohřbu, a to zejména v souvislosti s jeho chováním v místnosti pro úpravu těla zemřelého, popř. jiných lidských pozůstatků, a jejich uložením, zpravidla do konečné rakve.

Sociální pohřeb

Pro to, aby se vypravitelem pohřbu stala obec, mohou nastat dva důvody. Buď chce pohřbít kvalifikovaněji než osoby blízké (typicky zastupitelstvo obce chce ve své samostatné působnosti vypravit veřejný kondukt pro čestného nebo jinak váženého občana obce), nebo pohřbít musí, protože nikdo jiný nechce vypravit pohřeb dobrovolně. V Česku ročně zemře kolem 107 000 lidí. Zdaleka ne všichni ale odcházejí z tohoto světa obklopeni svými nejbližšími. Přibývá lidí osamělých nebo těch, jimž příbuzní nevypraví nebo ani nemohou vypravit důstojný pohřeb a opatřit hrob. Pak tato povinnost přechází na místně příslušné obce, které musí zemřelým zajistit alespoň ten nejjednodušší, i když slušný tzv. sociální pohřeb a hrob.

Přehled čerpání rozpočtu MMR v letech 2007–2017

Rok	Počet zesnulých	Celkem (tis. Kč)	Průměrná úhrada na jednu pohřbenou osobu (Kč)
2007	140	849	6 064
2008	345	2 027	5 875
2009	410	2 499	6 096
2010	426	4 600	6 335
2011	918	5 756	6 269
2012	1362	8 999	6 593
2013	1445	9 404	6 508
2014	1312	8 750	6 670
2015	1444	9 605	6 651
2016	1448	9 584	6 618
2017	1450	9 750	6 724

Zdroj dat: Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR), 2018

Poznámka: Uvedené údaje se neshodují s počtem zemřelých, jimž v daném roce obce zajistily pohřbení. Jedná se pouze o přehled objemu finančních prostředků vyplacených v daném roce, neboť žádosti o refundaci účelně vynaložených nákladů na pohřbení uplatňují obce u MMR souhrnně za různá období, v některých případech až tři roky zpětně. Do roku 2017 nejsou zahrnuty počty zemřelých, kteří byli pohřbeni po účinnosti novely zákona, tj. od 1. září 2017. Tyto sociální pohřby budeme refundovat v roce 2018 podle zcela nové metodiky MMR, která vychází z vyhlášky MMR č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

Za deset let, od roku 2007 do 2017, se počet sociálních pohřbů zvýšil ze 140 na 1450, tedy desetkrát. Stát ročně obcím přes Ministerstvo pro místní rozvoj proplatí téměř 10 miliard korun. Průměrné náklady na jeden sociální pohřeb dosáhly loni 6724 korun. Náklady na převoz a přechodné uložení těla zemřelého jsou proměnlivé, závisí zejména na vzdálenosti krematoria od místa přechodného uložení těla a na rychlosti vyhledání osob blízkých zemřelému Policií České republiky. Obecní úřad ovšem zpravidla osoby blízké zemřelému nevyhledává, ani je o úmrtí neinformuje. Stejně jako lékař, který provádí prohlídku těla zemřelého a který postupuje v součinnosti s Policií České republiky podle § 86 odst. 1 písm. h) zákona o zdravotních službách, rovněž tak i obec spolupracuje v těchto záležitostech s Policií České republiky. Jakmile jsou splněny všechny zákonné předpoklady, není důvodu, aby obec s vypravením pohřbu vyčkávala a nechávala tělo zemřelého uložené další dny nebo dokonce

týdny v chladicím či dokonce v mrazicím zařízení. V zájmu toho, aby nevznikaly další zbytečné náklady, není zpravidla účelné, aby obec zajišťovala pohřbení ve vzdálenějším krematoriu nebo na vzdálenějším pohřebišti, neboť právě počet najetých kilometrů výrazně ovlivňuje náklady (a někdy i slušnost) pohřbení.

Minimální ani maximální cena za sociální pohřeb není stanovena. Jedná se však o cenu věcně regulovanou Ministerstvem financí. Pro dědice, kteří sami nemají moc peněz, je lepší dlužit obci okolo šesti tisíc korun, než za stejný pohřeb bez obřadu zaplatit pohřební službě, ale podle jiného ceníku, dvojnásobek. Pokud obec zařídí pohřeb místo pozůstalých, přihlásí svoji pohledávku do pozůstalosti. Pohledávka zahrnuje náklady na pohřbení a opatření hrobového místa. Dědicové jsou pak povinni nahradit státu tyto útraty. Pokud bylo řízení o pozůstalosti zastaveno nebo nespadá pod pravomoc českých soudů, náklady obci uhradí MMR.

Obce zajišťují agendu pohřbivací povinnosti v přenesené působnosti. Postupují podle vyhlášky Ministerstva pro místní rozvoj č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

Dědicové mají zákonnou povinnost uhradit obci veškeré náklady na slušné pohřbení a opatření hrobového místa podle místních zvyklostí. Není-li jich, MMR může účelně vynaložené náklady uhradit pouze na základě elektronické žádosti obce podané prostřednictvím datové schránky MMR, k níž připojí naskenované neověřené kopie

- úmrtího listu nebo Listu o prohlídce zemřelého (část B2 pro vypravitele pohřbu),

- smluv o zajištění slušného pohřbení podle místních zvyklostí (smlouva rámcová nebo konkrétní, a dále smlouvy nájemní k hrobovému místu nebo podle konkrétního řádu pohřebiště doklady o rozptylu či vsypu),
- faktury vystavené na základě výše uvedených služeb,
- dokladu o pohřbení (žehem – vystaví provozovatel krematoria, nebo do země – vystaví provozovatel pohřebiště) a
- rozhodnutí soudu o zastavení řízení o pozůstalosti nebo výrok notáře o zastavení řízení o pozůstalosti.

Nedílnou náležitostí žádosti je dále uvedení čísla bankovního účtu obce vedeného u ČNB. V případě kumulace více osob pohřbených obcí, žádá MMR o podání pouze jedné žádosti pod jedním číslem jednacím. Pokud obec některé úkony sociálního pohřbu zajišťuje svépomocí (typicky zaměstnanec obce přenesu urnu na hřbitov a uloží ji do kolumbária) má právo na úhradu i těchto účelně vynaložených nákladů u MMR, a to na základě popisu a finančního vyčíslení takových úkonů v žádosti.

Jaké náklady na pohřeb hradí stát

Až na výjimky vojenských a prezidentských pohřbů, o kterých rozhoduje podle okolností vláda, není stát vypravitelem pohřbu. Podle ustanovení § 1701 občanského zákoníku je jako každý jiný dědic zavázán k úhradě nákladů zůstavitelova pohřbení (nikoli nákladů pohřbu, jako tomu bylo podle předchozí úpravy § 470 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník) a opatření zůstavitelova hrobového místa, tj. všech nákladů na pohřbení (nejen přiměřených nákladů, jako tomu bylo podle předchozí úpravy uvedeného § 470) lidských pozůstatků v rakvi a rubáši do hrobu nebo hrobky na veřejném pohřebišti nebo na jejich zpopelnění v krematoriu, včetně úhrady nájmu hrobového místa minimálně na tleci dobu.

Naproti tomu chudinské pohřby musí vypravit vždy obec. Stejně jako každý jiný vypravitel musí rozhodnout o slušném pohřbu i toho zůstavitele, jehož pozůstalost nestačí ke krytí nákladů takového způsobu pohřbu, jaký si zesnulý přál, a podle § 114 občanského zákoníku pohřeb zajistit podle místních zvyklostí. Tyto pohřební výdaje bude následně vymáhat po dědících, včetně státu. A aby to bylo pro stát ještě komplikovanější, případně-li mu dědictví, včetně nepatrného majetku, zákonodárce mu uložil povinnost uhradit účelně vynaložené náklady pohřbu zůstavitele nejméně v rozsahu stanoveném vyhláškou MMR č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení

(do 29. února 2016 stát hradil přiměřené náklady pohřbu podle § 271g odst. 2 zákoníku práce). Při současném přílivu nemajetných cizinců do Evropy půjde o otázku, jejíž aktuálnost bude nabývat na významu.

Mezi konkrétní požadavky slušného pohřbení podle výše uvedené vyhlášky patří zejména vypravení pohřbu dle přání zemřelého nebo minimálně dle místních zvyklostí. Dále nelze upustit od úpravy lidských pozůstatků (umývání, holení, stříhání a kosmetické úpravy), oblečení alespoň do rubáše, ideálně z přírodních materiálů, a uložení těla zemřelého do konečné rakve dle normy ČSN č. 493 160. Nekoná-li se pohřbení v den úmrtí, musí být rakev s tělem zemřelého následně umístěna v chladicím zařízení, od osmého dne po úmrtí pak do mrazicího zařízení při dodržení zákonem stanovené teploty obou zařízení. Minimalizováno by mělo být také ukládání těl v transportních vacích do konečných rakví. Přeprava rakve dvěma zaměstnanci pohřební služby je možná jen v pohřebním vozidle evidovaném v registru vozidel. Pohřební služba nesmí neoprávněně účtovat vypraviteli pohřbu přepravu na pitvu a z pitvy. Následné pohřbení do země musí být realizováno v konečné rakvi do hrobu nebo do hrobky na řádně provozovaném veřejném pohřebišti s dokladem o pohřbení. Po zpopelnění musí být veškerý popel uložen do pevně uzavíratelné urny s označením, ta musí být uložena do řádného uložení uren, hrobu nebo hrobky, případně může být popel rozptýlen či proveden vsyp, vše s nezbytným dokladem o uložení zpopelněných ostatků.

Majetek nepatrné hodnoty

Nezřídkou se stává, že zůstavitel zanechal majetek nepatrné hodnoty. Nemá tak právního nástupce, který by vstupoval do jeho práv a povinností. Při splnění těchto podmínek pro zastavení řízení o pozůstalosti se zůstavitelův nepatrný majetek nabývá rozhodnutím soudu, které se dotýká výlučně práv toho, kdo se postaral o pohřbení a hrobové místo. Účastníkem řízení je proto pouze tato osoba. Pokud nepatrný majetek odmítne nebo není-li známa, stává se účastníkem řízení o pozůstalosti stát zastoupený Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových. ZRS stanoví podmínky pro nabytí nepatrného a prakticky neupotřebitelného majetku státem, pokud není vypravitelem pohřbu, ale pohlíží se na něj jako na zákonného dědice. Nelze vyloučit situaci, kdy státu jako zákonnému dědici případně nepatrný majetek, který vypravitel pohřbu odmítl, ale z něhož bude povinen uhradit vypraviteli

pohřbu náklady na pohřbení a opatření zůstavitele hrobového místa.

Přesná hranice, při které lze majetek považovat za nepatrný, není stanovena. Závisí na úvaze soudu, konkrétních okolnostech případu (vypravitel pohřbu by přicházel v úvahu jako jediný dědic apod.) a je ovlivňována zejména obvyklými náklady přiměřeného pohřbu v daném místě a čase. Do roku 2008 byla tato částka ještě snižována o 5 000 Kč pohřebného. Předmětem nepatrného majetku jsou především věci ve výlučném vlastnictví nebo v podílovém spoluvlastnictví zůstavitele, jakož i práva a povinnosti vzešlé z vypořádání případného společného jmění manželů (zůstavitele a pozůstalého manžela). Za majetek nepatrné hodnoty může notář jako soudní komisař považovat i majetková práva, která přecházejí na oprávněné osoby jinak než děděním (například nároky z pojištění osob, peněžité nároky zaměstnance vůči zaměstnavateli, restituční nároky, autorská práva, nájemní vztah k hrobovému místu na veřejném pohřebišti apod.). Bylo judikováno, že i nemovitost může být vydána vypraviteli pohřbu, jedná-li se o nemovitost nepatrné hodnoty (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu 4 Cz 20/1989).

Pokud se po právní moci rozhodnutí zjistí, že řízení bylo zastaveno, ačkoli majetek zanechaný zemřelým nebyl nepatrný, je nezbytné jej projednat, a to bez ohledu na to, že o něm soud věděl před zastavením řízení, a přesto řízení zastavil (například proto, že byl nesprávně informován o ceně majetku). Rozhodnutí o nepatrném majetku obvykle probíhá bez problémů. O hodnotě majetku rozhodne notář během předběžného šetření a na základě souhlasu osoby, která se postarala o pohřeb, řízení zastaví. Díky časté přítomnosti vypravitele pohřbu při sepisování protokolu nedochází k větším komplikacím a pozůstalost bývá uzavřena během jediného jednání. Osoba, s níž má být jednáno, je v tomto případě zákonem označena jako ten, kdo se postaral o pohřeb, čili osoba, která zařídila všechny potřebné náležitosti k jeho vypravení.

Není pochyb o tom, že ve zvyšujícím se počtu pohřbení na náklady obce přibývá zůstavitelů, jejichž majetek nepatrné hodnoty je pro obec především další administrativní, časovou a finanční zátěží, nikoli kompenzací nákladů pohřbu. Zajištěním povinností vyplývajících z nabytí majetku nepatrné hodnoty (vyklízení bytu po zůstaviteli, úhrada nájemného za dobu od úmrtí zůstavitele do vyklízení apod.), s jeho odvozem a následnou likvidací (zařízení bytu či nepojízdného vraku auta), vznikají obci náklady zpravidla mnohonásobně převyšující

výdaje za pohřbení. Státu nepřísluší zjišťovat prostřednictvím Ministerstva pro místní rozvoj, které obcím refunduje náklady sociálního pohřbu, výši majetku nepatrné hodnoty zůstavitele, aby mohl o výši jeho ceny obcím jimi nárokovanou úhradu účelně vynaložených nákladů pohřbu snížit. Zákonné zmocnění k takovému postupu nemá ani v případě, kdy hodnota nepatrného majetku převyšuje náklady na zajištění pohřbení. Oprávněné žádosti obce o jejich úhradu musí vždy vyhovět, protože se jedná o neinvestiční mandatorní výdaj ze státního rozpočtu (viz § 7 odst. 1 písm. u) zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech). Účelně vynaložené náklady na pohřbení musí být tedy obcím v souladu s ustanovením § 5 zákona o pohřebnictví nahrazeny vždy, a to i tehdy, odmítnou-li nabytí majetku nepatrné hodnoty zcela.

Rakve

Zákon o pohřebnictví upřesňuje podmínky výroby tzv. konečných papírových rakví dle ČSN 49 3160 Rakve z roku 2014, jejíž technické požadavky k výrobě rakví byly až dosud pouze v rámci doporučující závaznosti. V rámci přípravy na účinnost novely zákona o pohřebnictví a ověření účelnosti této české technické normy na rakve proběhly v srpnu 2017 historicky první testy statické pevnosti spodní části kremační rakve pod dozorem metrologa a technika zkušebny nábytku v Ústavu nábytku, designu a bydlení (Lesnická 39, 613 00 Brno) Ing. Josefa Hlavatého, Ph.D., vysokoškolského učitele na Lesnické a dřevařské fakultě v Mendelově univerzitě v Brně, která tuto zkušebnu vlastní a provozuje. Zkušebna nábytku (Lesnická 39, 613 00 Brno) je akreditována Českým institutem pro akreditaci, o. p. s., podle normy ČSN EN ISO/IEC 17025 Všeobecné požadavky na způsobilost zkušebních a kalibračních laboratoří. K tomuto účelu vydal v roce 2016 s platností do roku 2021 Český institut pro akreditaci Osvědčení o akreditaci pro tuto zkušební laboratoř č. 1030.1 v Brně.

Někteří výrobci rakví měli vážný zájem dodržet požadavky statické a dynamické pevnosti určené ČSN 49 3160 Rakve, a proto se na MMR obrátili s žádostí o spolupráci. Hlavní požadavek (problém) jednání mezi výrobcí rakví a provozovateli pohřebních služeb se odvíjel v rovině certifikace výroby tzv. papírových rakví. Někteří provozovatelé pohřebních služeb vyžadují od svých dodavatelů rakví certifikaci státní zkoušky dle uvedené technické normy, tj. protokol o zkoušce pevnostních a ekologických vlastností rakví, včetně označení rakví odpovídajícím výrobním štítkem. Někteří

zástupci výrobců rakví naproti tomu navrhovali vystavovat „Prohlášení o shodě výrobku s požadovanou normou“. Dr. Hlavatý neodmítl spolupráci na odzkoušení dalších rakví, u kterých bude mít dozorový orgán MMR pochybnost, zda její parametry odpovídají právně závazné technické normě na rakve ČSN 493160. Pro výrobce rakví se může zkušebna spolupodílet na vývoji nových materiálů pro výrobu rakví, na zlepšování užité hodnoty rakve, na prodloužení životnosti a zlepšování její estetické hodnoty včetně povrchových úprav. Neméně důležité je snižování vlivů materiálů rakví na zátěž životního prostředí. Podle vyjádření Hlavatého bylo toto testování rakví premiérou i pro zkušebnu, což zároveň znamená, že v České republice zatím absentuje zkušební metodika vydaná na testování rakví, a to nezávislým univerzitním pracovištěm.

Další změnou související s novelou zákona o pohřebnictví, účinnou od 1. září 2017, je zrušení zákonné povinnosti celodubových rakví do hrobek. V období od 1. května 2006 do 31. srpna 2017 zákon o pohřebnictví v § 19 odst. 2 písm. a) stanovil provozovateli pohřebišť povinnost v řádu veřejného podrobně stanovit druhy rakví pro ukládání do hrobů a hrobek. Mezi povolené druhy rakví stanovené v řádu pohřebišť řadilo toto ustanovení pouze rakve celodubové nebo vyrobené z jiných tvrdých dřev, do kterých bude vložena spodní část zinkové vložky, nebo rakve kovové s nepropustným dnem. Nebylo bohužel jasné, zda se citované ustanovení § 19 odst. 2 písm. a) zákona o pohřebnictví omezovalo pouze na rakve určené do hrobek nebo „pro ukládání“ i do hrobů. Právní názor MMR, zveřejněný na internetových stránkách, byl do účinnosti novely zákona o pohřebnictví, tj. do 31. srpna 2017, ten, že rakve z tvrdých dřev se zinkovou vložkou jsou nutné v řádu pohřebišť stanovit pouze do hrobek, aniž by ovšem MMR tento svůj názor jakkoli věcně zdůvodnilo. Platná změna od 1. září 2017 spočívá v povinnosti podrobně v řádu pohřebišť upravit rozsah služeb poskytovaných na veřejném pohřebišti, včetně stanovení druhů konečných rakví, a to v souladu s ustanovením § 2 písm. k) odkazujícím nepřímou na ČSN 493160 Rakve. Tato výrobová norma byla přijata v roce 2015 na základě víceleté přípravy s odborníky na vlastnosti dřeva a papíru a na problematiku pohřbívání. Pracovní skupina při Úřadu pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví dospěla k názoru, že rakve používané v České republice smějí být z hlediska tlení a mumifikování lidských pozůstatků v hrobkách a hrobkách

vyroběny z jakéhokoli materiálu (tvrdé i měkké dřevo, papír, ratan apod.), pokud splní podmínky pevnosti, hygieny a ochrany životního prostředí.

Zákon o pohřebnictví v § 19 odst. 2 písm. b) stanoví, že v řádu pohřebišť se upraví druhy konečných rakví pro ukládání do hrobů a hrobek. Bude-li do hrobky uložena dubová rakev s vložkou, záleží na konkrétním řádu veřejného pohřebišť. Proto je nyní mnohem důležitější v řádu pohřebišť upravit nikoli materiál, ze kterého mají být konečné rakve vyrobeny (musí splňovat citovanou ČSN), ale stanovit podmínky pro další materiály použité v souvislosti s ukládáním lidských pozůstatků do rakve, které citovaná ČSN neupravuje, tj. materiály pro vložky do rakví, pro transportní vaky, vystýlky do rakví a rubáše. Cílem změny uvedeného ustanovení je omezit užití materiálů, které nejsou upraveny v citované technické normě, ale přitom se běžně vkládají do hrobek a hrobů a výrazně ovlivňují tlení nebo vysoušení lidských ostatků přirozenou cestou. Do hrobky žádná speciální rakev ze zákona určena není. Stačí, aby byla konečná, nikoli transportní, tj. aby byla důstojná, pevná, zdravotně a ekologicky nezávadná, nejlépe celodřevěná, dle ČSN 493160 Rakve. Řád pohřebišť smí dále omezit takové druhy konečných rakví, které nejsou podle místních zvyků běžné (například kovové, skleněné nebo mající neobvyklou podobu).

Nadále si mohou vypravitelé pohřbu vybírat z nabídek pohřebních služeb také rakve papírové nebo z ratanu. Ustanovení § 2 písm. j) zákona o pohřebnictví směřuje k jednoznačnému výkladu, že nově zavedený požadavek na splnění ekologických parametrů konečných rakví se dotýká na prvním místě jejich výrobců – aby se mohla rakev nazývat rakví sloužící k pohřbení, musí být vyrobena dle zákonných a technických požadavků, zejména pokud jde o pevnost a odpovídající nosnost. Provozovatelům pohřebních služeb zákon v uvedeném ustanovení stanovuje, že rakve nesplňující stanovené parametry nebudou moci při sjednávání pohřbů nabízet jako konečné, ale pouze jako rakve transportní. Pohřbívání bez rakví, tj. v rituálním židovském nebo muslimském šátku, zůstává nadále běžné na hřbitovech neveřejných (například židovských nebo muslimských) a po předchozím schválení místně příslušného krajského úřadu a krajské hygienické stanice bude dovozen i na pohřebišť veřejných. Poslední doložené pohřby bez rakví v České republice jsou z druhé poloviny devadesátých let 20. století na městském hřbitově v Třebíči, kde bylo dne 19. dubna 1994 provozovatelem pohřebišť pronajato

předsedovi Ústředí muslimských obcí v České republice Mohamedu Ali Šilhavému oddělení N3 pro cca 60 muslimských hrobů (vchod do muslimské části třebečského hřbitova umožňuje mezeru mezi vzrostlými tújemi).

Pohřebné

Pohřebné je jednorázová peněžitá obligatorní dávka, jejímž účelem je přispět vypraviteli pohřbu na náklady související s vypravením pohřbu. Do 30. září 1995 bylo pohřebné poskytováno ve formě jednorázové nemocenské dávky, resp. důchodové dávky, a to ve výši 3000 Kč. Stejně jako u ostatních dávek státní sociální podpory může být oprávněným jen fyzická osoba. S účinností od 1. října 1995 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dál jen „ZSSP“), vznikla dávka státní sociální podpory pohřebné. Na pohřebné měla nárok osoba, která vypravila pohřeb. Nárok vznikal dnem vypravení pohřbu, náležel za každou pohřbenou osobu. Oprávněná osoba musela splňovat podmínku trvalého pobytu na území České republiky, popřípadě dlouhodobého pobytu u cizince. Oproti tomu na nárok na dávku neměla vliv skutečnost, že zemřelý na území České republiky trvalý ani dlouhodobý pobyt neměl, popřípadě ani to, že k úmrtí nebo pohřbu došlo v cizině. Výše pohřebného byla stejná jako před transformací této dávky do státní sociální podpory, tedy pevná částka 3000 Kč.

Novela ZSSP účinná od 1. ledna 1998 poněkud zúžila okruh osob, jimž pohřebné náleželo. Od tohoto data bylo ke splnění nároku na dávku nezbytné, aby zemřelý měl ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR nebo aby byl pohřben v ČR vypraven. Do té doby trvalý pobyt zemřelého nebo vypravení pohřbu v ČR nehrálo roli v nároku na dávku. Změna byla provedena zákonem č. 242/1997 Sb. a důvodová zpráva k tomuto zákonu ji zdůvodňovala tím, že dosavadní velmi obecná úprava nároku na pohřebné ve všech případech, kdy byl vypraven pohřeb, by mohla vést k zneužívání této dávky. Do 31. prosince 1997 bylo vypláceno pohřebné ve výši 3000 Kč, od 1. ledna 1998 byla částka zvýšena na 5000 Kč vzhledem k tomu, že náklady na vypravení pohřbu se od doby přijetí ZSSP zvýšily. Zároveň, aby bylo možné průběžně a pružně reagovat na zvyšování cen při vypravení pohřbu, doplnilo se do zákona zmocnění pro vládu ke zvýšení pohřebného. Toto zmocnění bylo v zákoně do 31. prosince 2007. Před novelou účinnou od 1. října 2001 vznikal nárok na pohřebné dnem vypravení pohřbu. V souvislosti s přijetím nového zákona o pohřebnictví, zveřejněného ve Sbírce zákonů v roce

2001 pod č. 256, bylo stanoveno, že nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení. Pohřbením se rozumí uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky nebo na veřejném pohřebišti nebo jejich zpopelněním v krematoriu (nikoli uložení urny na pohřebišti do hrobu a další postfunerální akty – rozptyl nebo vsyp).

Vhledem k tomu, že nárok na pohřebné může uplatnit více osob a v některých případech se opravdu několik osob na nákladech pohřbu podílí, je v ZSSP výslovně stanoveno, že dávka v těchto případech náleží jen jednou, a to osobě, která uplatní nárok na dávku jako první. Pohřebné náleží z titulu vypravení pohřbu každé ze zemřelých osob, a to i tehdy, byl-li vypraven současně pohřeb pro více osob společně. Nárok na pohřebné uplatní oprávněná osoba u krajské pobočky Úřadu práce místně příslušné podle místa, kde je oprávněná osoba hlášena k trvalému pobytu. Na nárok na dávku nemá vliv příbuzenský ani jiný vztah k zemřelému. Výše pohřebného je stanovena pevnou absolutní částkou, která činí 5000 Kč.

V prvních sledovaných letech se na pohřebné ze státního rozpočtu vynakládalo okolo půl miliardy korun. Na základě zásadních úsporných opatření účinných od 1. ledna 2008 došlo k výraznému zúžení okruhu oprávněných osob a v letech 2009 až 2013 se výdaje na pohřebné pohybovaly už jen okolo 15 milionů korun (cca 3000 pohřbů ročně). Nárok na pohřebné má jen osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, včetně mrtvě narozených dětí, nebo rodiči nezaopatřeného dítěte, pokud uvedené zemřelé osoby měly na území České republiky ke dni úmrtí trvalý pobyt. Před touto změnou náležela dávka každé osobě s trvalým pobytem na území České republiky, která vypravila pohřeb. Zákonem č. 366/2011 Sb. se s účinností od 1. ledna 2012 do ustanovení upravující pohřebné doplnila výjimka, že podmínka trvalého pobytu a bydliště, jak uvádí § 3 ZSSP, se nezjišťuje pro nárok na pohřebné, jestliže jde o dítě mrtvě narozené. Zemřelé dítě nebo rodič nezaopatřeného dítěte musí mít trvalý pobyt na území České republiky, vyjma mrtvě narozeného dítěte. Oprávněnou osobou je fyzická osoba s trvalým pobytem na území ČR, která vypravila pohřeb. Není možné dávku přiznat například ústavu, který vypravil pohřeb klientovi – nezaopatřenému dítěti zemřelému v tomto zařízení. Nárok na pohřebné však mohl uplatnit například některý ze zaměstnanců tohoto zařízení, pokud vypravil pohřeb. Na nárok neměl vliv příbuzenský ani jiný vztah k zemřelému.

U vývoje pohřebného vidíme, že změny byly většinou odvislé od ekonomické situace státu.

Z úsporných opatření se vyplácení dávky omezilo jen na určité skupiny pozůstalých a toto omezující opatření platí dodnes. Jako u jiných dávek by plošné vyplácení pohřebného, jako tomu bylo dříve, bylo vítáno, ovšem problémem je opět dopad na státní rozpočet. Některé obce v samostatné působnosti pohřebné vyplácejí, pokud jde o úmrtí občana obce.

Tzv. „Povinnost hřbitova“

Ještě do roku 1988 bylo uložení zpopelněných ostatků mimo hřbitov zakázáno (srov. ustanovení § 17 odst. 2 vyhlášky č. 47/1966 Sb., o pohřebnictví). Rozptyl popela na trávník či jinde byl dlouho zakázaný i v rámci hřbitova, povolilo jej až ustanovení § 17 odst. 3 nařízení Ministra zdravotnictví č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví. V listopadu 1958 vyšly Spolkem žehu dlouho očekávané směrnice hlavního hygienika o povolení rozptylu zpopelněných ostatků, s účinností od 1. ledna 1959. Koncem listopadu 1961 konečně došlo k prvnímu rozptylu na smíchovském hřbitově (Malvazinky) v Praze. Individuální vsyp, implicitně legalizovaný tímto nařízením, začal být zkoušen Společností přátel žehu v roce 1967. Na rozdíl od rozptylu popela na povrch trávníku se jednalo o hloubkové uložení popela do země pod odkrytý travní drn a nebylo při něm potřeba předchozí úpravy popela ani rozptylového aparátu. Vsyp popela dodnes umožňuje určit na základě nájemní smlouvy k vsypovému místu na šachovnicovitě rozčleněné zatravněné ploše konkrétní, například rodinné místo, na které mohlo být postupně uloženo více příbuzných osob.

Vypravitel pohřbu má právo urnu s lidskými ostatky uložit tam, kam si to zemřelý za svého života přál nebo kam by si to asi přál (postačí znát jeho interpretativní úmysl). Urna s lidskými ostatky ovšem není ve vlastnictví vypravitele, nejde o věc, kterou lze vlastnit, nepatří nikomu. Pozůstalí často namítají, že rozhodnutí uchovat popel doma je vyvoláno přáním blízkosti. I někteří příslušníci aristokracie přece budovali na svých zahradách rodinné hrobky mimo hřbitovy. Privatizace lidských ostatků usnadňuje vzpomínky a modlení. U šlechtických rodů byla vyšší záruka, že další generace na soukromé hroby svých předků nezapomenou. Zemřelý věřící nebyl jen součástí rodiny, ale rovněž náboženské komunity. Hroby se mají stát místem modlitby této komunity.

Do doby, než nabyly účinnosti občanský zákoník, nemohly být pozůstatky zesnulých předmětem občanskoprávních vztahů, a návrhům domáhajících se vydání rozhodnutí, jež se týkalo nakládání s ostatky pochovaných

nebo zpopelněných těl zemřelých osob, nebylo možné vyhovět (viz například rozhodnutí NS ČR sp. zn. 22 do 685/2005, 22 Cdo 2773/2004). Občanský zákoník však již právní ochranu těla zemřelého a vydání lidských ostatků jiné osobě upravuje. Příznává právo na vydání ostatků jen v případě, že tyto ostatky nejsou již uloženy na veřejném pohřebišti. Okresní soud v Pardubicích pod č. 5C 36/2015 ze dne 6. srpna 2015 judikoval, že v řízení nebylo tvrzeno, že by rodiče účastníků před smrtí výslovně určili osobu, která má na vydání jejich ostatků po jejich smrti právo; vydání uren se v tomto případě domáhal bratr proti své sestře, jednalo se o osoby na roveň postavené dle § 92 odst. 2 občanského zákoníku. Citujeme z tohoto rozhodnutí: „Cílem zákonné úpravy bylo, aby nezůstaly ostatky, nejsou-li uloženy na veřejném pohřebišti, tyto bezprizorními, což by mohlo vést k naložení s nimi morálně nepřijatelným nebo nedůstojným způsobem, aby byla preferována ochrana veřejných mravů, pořádku a zdraví, která se realizuje pohřbíváním zemřelých na regulovaných veřejných pohřebištích, před případným zájmem pozůstalých mít ostatky zemřelého člověka u sebe. Žalobce se domáhal, aby zpopelněné ostatky zemřelých rodičů byly uloženy na veřejném pohřebišti v souladu se zákonnou úpravou, čemuž žalovaná brání a tímto způsobem i znemožňuje žalobci, aby mohl vyjadřovat pietu svým rodičům stejným způsobem, jak to může nyní neomezeně činit žalovaná.“ Občanský zákoník nevylučuje žalobu podle ustanovení § 92 odst. 2, která by vypraviteli pohřbu hrozila, pokud by se s rodinou zemřelého nedohodl a urnu na hřbitov nakonec neuložil. Privatizaci urny nikdo nic nezíská, naopak, jen se tím zkomplikují způsoby, jak mohou prostřednictvím ostatků uctít památku zemřelého ostatní příbuzní, zejména členové přímé rodiny zemřelého.

Friedhofspflicht

Uložení urny s popelem musí vypravitel pohřbu v některých spolkových zemích SRN zajistit výhradně prostřednictvím provozovatele pohřební služby zpravidla do 6 měsíců od kremace. Urnu nelze legálně uložit mimo pohřebišti nebo na pohřebišti ležící mimo území země nebo v rámci hřbitova jinak než do hrobu či hrobky (zákaz kolumbárií). Důsledkem těchto restriktivních ustanovení je kremační turistika. Za předpokladu, že se urna vrací zpět do SRN již jako urna interiérová bez identifikačního štítku a registračního čísla, orgány dohledu pravděpodobně nezasáhnou, a poskytují vypraviteli pohřbu větší svobodu volby, kam popel uložit.

Jako jediná výjimka z výše uvedeného německého principu *Friedhofspflicht* je v zákoně *Feuerbestattungsgesetz* z roku 1934 uvedeno pohřbení do moře, zpravidla minimálně tři námořní míle (5556 metrů) od pobřeží. Urny musí nést označení identity zemřelého. V případě jejich uložení do moře by mělo být podle evropské technické normy ČSN EN 15017:2006 *Funeral Services – Requirements* ověřeno, zda urna odpovídá typu, který je pro ukládání do moře povolen (je biologicky rozložitelný). Klientovi by měl být předán doklad o rozptýlu do moře nebo, je-li to možné, by měl být proveden zápis v lodní knize.

V Německé spolkové republice byla zásada *Friedhofspflicht* nebo *Friedhofszwang* prolomena (nepočítáme-li pohřbívání do moří a v aristokratických sídlech) v roce 2001, kdy bylo slavnostně otevřeno první lesní místo odpočinku, „les míru a pokoje“ – Friedwald v Reinhardswaldu u Kasselu. Německé firmě Friedwald GmbH konkuruje další německá firma RuheForst® se stovkami dalších takových kvazihřbitovů. Namísto kříže je uvnitř Sternschnuppenbaum (Strom padajících hvězd), což je popelnicové hrobové místo s ostatky dětí zemřelých do tří let věku. Nezanedbatelná je i podpora luterské církve. V lese vzpomínek je zákaz donášení květin, svíček, náhrobků a desek. Na kmen lze umístit pásek se jménem zemřelého. Urna musí být z papíru nebo ze škrobu. Strom samotný je znakem místa pohřbení, garantovaný firmou na 99 let. Firma Friedwald vede evidenci uren a mapu míst. Nevede sice údaje o pohřbených podle náboženské víry, ale polovina pohřbených je křesťanů. Popularita je i mezi buddhisty. Rada protestantských církví v SRN založila výbor, který tyto lesy prošetřil se závěrem, že se nejedná o anonymní uložení urny. Církevní hřbitov podle kanonického práva to však není. Němečtí biskupové tyto hřbitovy přijali s výhradou, že strom musí být označen viditelně jménem zemřelého. U nás jsou běžné zalesněné hřbitovy, lesní ve smyslu Friedwaldu se nachází pouze v Praze, na malé části hřbitova v Dáblicích.

Princip *Friedhofspflicht*, ukotvený v zákoně *Feuerbestattungsgesetz* z roku 1934, jako první ze spolkových zemí SRN, s účinností od 1. ledna 2015, novelou příslušného zákona prolomilo Svobodné hanzovní město Brémy. Urnu s popelem nebo samotné zpopelněné lidské ostatky lze ovšem v této zemi legálně ukládat mimo hřbitov pouze za těchto podmínek: (1) Pisemný souhlas zemřelého s místem a osobou, která uložení mimo pohřebiště zajistí (2) Zemřelý musel mít poslední trvalý pobyt ve spolkové zemi (3) Jeho popel nesmí být

větrem rozptýlen na sousední pozemky (nelze jej rozptýlovat z výšky) a (4) vlastník pozemku dal k uložení urny nebo rozptýlu popela souhlas. S tím ovšem souvisí nárůst anonymních hrobových míst ve formě vsypu a rozptýlu. Americký novinář Thomas Friedman v knize *The World is Flat* (2005) tvrdil, že následkem globalizace už máme jedinou volbu: mezi Coca a Pepsi. V pohřebnictví se v posledních dvaceti letech rozhoduje mezi vsypem a rozptylem. Nesporně hygienicky neškodný popel může být uložen kdekoli. Náhrobky pak nahrazují virtuální hřbitovy v globálním kyberprostoru. Finanční a v rostoucí míře i ekologické důvody sehrávají rozhodující roli, navzdory nespornému faktu, že kremace není k životnímu prostředí zdaleka tak šetrná jako pohřbívání do země. Mizející rigidita sekulárních zákonů, upravující více než staletý zákaz držet popel v soukromí, se přesouvá do soudobého kanonického práva Římskokatolické církve.

Kanonické právo

Po Druhém vatikánském koncilu (1962–1965) vyšla celá řada ústředních i partikulárních dokumentů, které se věnovaly pohřbívání a nakládání s popelem. Jednotlivé kongregace římské kurie odpovídaly na vznesené otázky biskupů týkající se zpopelnování v kontextu křesťanské víry. K ústředním právním předpisům patří Dekret z roku 2001 o Lidové zbožnosti, z těch partikulárních je to Řád křesťanských pohřbů ze severní Ameriky nebo dodatek nové liturgické knihy v Itálii z roku 2011. Česká republika má také v liturgické knize Pohřebních obřadů povolení sloužit pohřební mši po kremaci v přítomnosti popela. Díky reformě Druhého vatikánského koncilu se ve vnitřní krizi neocitl pohřeb žehem jako takový, spíše jen jedna jeho konkrétní podoba: obřad nad popelem. Dokonce se ujalo dosti silné rčení, že rozptýlování popela mimo hřbitov se stalo scénářem, podle kterého nechce nikdo hrát: ani kněz, ani pozůstalý. Pochopitelně může být přání pozůstalých požehnat zem, do níž bude popel vsypán. Pozůstalí chtějí kremaci proto, aby se rozptýl konal v místě, které zemřelý miloval. Klíčovou otázkou novely zákona o pohřebnictví bylo, zda z tohoto důvodu nepovolit pohřby do země na soukromém pozemku, obdobně jako to umožňuje Kodex kanonického práva z roku 1983 (dále jen „CIC/1983“) v ustanovení kán. 1241: § 2. Také jiné právnické osoby nebo rodiny mohou mít vlastní hřbitov nebo hrobku, které mají být podle uvážení místního ordináře žehnány. V této souvislosti by možná povolení soukromých hrodek na vlastním pozemku přispělo ke zvýšení zájmu o pohřbívání do země.

V některých českých a moravských obcích čekají pozůstalí na uložení zpopelněných lidských ostatků v kolumbáriu více než rok. Katolické hřbitovy jsou pro lidi z velkoměst volbou „de luxe“. Škoda, že víceméně v zapomnění upadl důkladně formulovaný dotaz od pražského arcibiskupa Františka Kordače z roku 1919 adresovaný Kongregaci Svatého oficia týkající se několika pochybností ohledně církevního pohřbu těch, kteří žádali, aby jejich vlastní tělo bylo zpopelněno. Odpověď potvrzující obecný zákaz kremace přišla z Říma dne 16. ledna 1920, těsně po založení národní církve československé, kvůli které byl dotaz formulován. Tento československo-vatikánský teologický problém předběhl dobu. Český eufemistický termín „pohřeb žehem“ byl jako právní pojem poprvé použit v oficiálním českém překladu CIC/1983, latinský originál kanonického práva, který vychází z latinského *cremo* (spálit), ani zákon o pohřebnictví nezná. Nutno dodat, že termín pohřeb žehem používají současně Římskokatolické pohřební obřady schválené Českou liturgickou komisí a přijaté Českou biskupskou konferencí (viz Pohřební obřady, čl. 15, 9; čl. 82–102, 78–95).

Zpopelněné lidské ostatky jsou mnohem přístupnější symbolické tvořivosti než mrtvá těla. Člověk totiž víc zmůže s popelem než s mrtvým lidským tělem. Americká angličtina si dokonce vytvořila slovo *cremains* jakožto složeninu slov *cremated remains* (zpopelněné ostatky). To slovo je zajímavé, protože díky němu mizí přímý odkaz ke slovu *cremation* (kremace). Vhodným termínem není ani slovo *ashes*, který spíše symbolizuje tradiční sousloví „v prach se navrátíš“. Termín „popel“ (lat. *cinis*, *cineris*, řec. *spodos* nebo *spodié* či *spodiá*, angl. *ashes*), je pro kanonické právo příliš obecný. Zpopelnění (lat. *incinerazio*, nověji *crematio*), pohřbení (lat. *inhumatio*) a zejména termín *zpopelněné lidské ostatky* (lat. *cinis mortui* nebo *post cinerem*, angl. *cremated remains*) jsou pojmem konkrétním, který nelze zaměnit nejen za jakýkoli popel, ale ani za tzv. slitky z kremace (ohořelé nesnímatelné náhrady, barevné kovy a zubní implantáty) a nerozdrcený popel z rakví (ohořelá ozdobná madla, šrouby, knoflíky, mince a jiné nespálitelné milodary). Tento nikoli lidský popel je v západní Evropě věcí v právním slova smyslu, likviduje se jako každý jiný odpad a nepatří do skupiny *res extra commercium*. Jsme svědky problematické, ale v církevním právu jistě přirozené a stále se slaďující ambivalence mezi historickou terminologickou volností a prostupností, a současnou potřebou striktního a jasného definování pojmů.

Popel jako biblické znamení smutku nad úmrtím příbuzného (2S 13,19), znamení pokory, ponížení, nicoty, pokání a postu (Gn 3,14, Gn 18,27, Jb 2,8), popel z červenohnědé jalovice (Nu 19,9) jako obětina k rituálnímu očišťování, popel jako zdroj nečistoty znečišťující ty, kdo jej připravili (Žd 9,13), nebo dokonce popel ve významu hrobu (Jb 17,16, 19,25, 20,11 a 21,26, Ž 30,10), prachu, země a prstě (Nu 19,17). Stejně tak by bylo nanejvýš vhodné v kanonickém právu zmínit zažitý a mezinárodní pojem „urna“ (lat. *urna feralis*) a odlišit tento pojem od popelnice na odpady (lat. *purgamentorum*). Dnes rámeček pro umístění ostatků vytváří přání zemřelého a pozůstalých. Popel a místo, kde je uložený, může mít bezprávní ochrany pohřebiště ten právě význam pouze tehdy, dokud budou pozůstalí naživu. Paměť, která pozbyla obecně veřejné podoby, vydrží kratší dobu než pohřebiště, jehož rámeček je celospolečenský. Posvátnost popela je ukryta v paměti, nikoli v uhlíku. Možná je však zásadní skutečnost, že v konzumní společnosti, v níž je soukromí a osobní přání to nejdůležitější, závisí konkrétní podoba piety jedině na tom, co si přejí příbuzní.

Dodatky liturgických knih předkládají nabídku liturgických textů a obřadů, které doprovázejí různé varianty úkonů předcházejících kremaci. Ještě před 50 lety měli biskupové dělat vše pro to, aby udrželi nedotčenou katolickou tradici pohřbívání do země. Věřící měli být díky katechezi sami přesvědčeni o vhodnosti pohřbívání do země. Církevní pohřby probíhají nad urnou zcela běžně (americké katolické kostely staví uvnitř kolumbária, což z kremace činí metodu upřednostňovanou před inhumací). Podle amerického internetového serveru The Catholic Spirit je v rámci katolických diecézí v severní Americe několik provozovatelů popelnicových hřbitovů, ve kterých se namísto nájmu nebo jednorázového poplatku vybírá pouze dobrovolný příspěvek na vedení evidence a na sekání trávy. Je to prý výzva pro věřící, kteří mají urny doma a pro něž je finanční nákladnost důležitým faktorem.

Téma nakládání s popelem vyvolalo v rámci plenárního zasedání italských biskupů v poutním městě Assisi v roce 2009 polemiku mezi italskými biskupy. „Rozptýl zpopelněných lidských ostatků nebo jejich uchovávání v urně mimo hřbitov se protíví křesťanské víře,“ napsal tehdy v diecézi Grossetano biskup Mario Meini. Opačný názor prezentoval biskup Luciano Pacomio, člen Komise pro nauku víry Italské biskupské konference: „Nemá smysl zakázat pohřeb osobě, která chce rozpráší zpopelněné lidské ostatky, a přitom to činí nikoli z důvodu

neúcty k lidskému tělu, ale proto, že to považuje za lepší způsob.“ K objasnění sporné otázky došlo dne 2. listopadu 2012, kdy nabyla účinnosti nová italská liturgická kniha pohřebních obřadů. Ta nahradila manuál platný od roku 1974. „Praxe rozptýlu popela v přírodě, anebo jeho uložení na místech mimo hřbitov, například v obytných prostorech, vyvolává nemálo otázek a rozpaků. Církev má mnoho důvodů nesouhlasit s takovými praktikami, které mohou evokovat panteistické a naturalistické koncepce,“ píše se v nové liturgické knize. Nové vydání italských pohřebních obřadů dále obsahuje dodatek věnovaný liturgii pohřbu v případě zpopelnění. Nejvýznamnější novinkou je zcela jistě nabídka pohřbu v místě kremace, modlitby pro celebraci pohřebních obřadů po kremaci v přítomnosti urny a modlitby při ukládání urny. Z analýzy pořadí jednotlivých částí a údajů pastorační povahy můžeme vyvodit některé úvahy. Označením „dodatek“ se mimo jiné naznačuje, že v latinském vydání neexistuje nic obdobného, chce se tímto připomenout skutečnost, že církev, i když se nestaví proti kremaci, není-li konána v nenávisti vůči víře, stále upřednostňuje pohřeb těl zemřelých, kteří přešli z tohoto světa k Otci, do země, a upřednostňuje vzpomínku a modlitbu oběti za zemřelé ze strany rodinných příslušníků a přátel. Stálá italská Biskupská rada na tiskové konferenci dne 27. března 2015 informovala, že se nová Biskupská komise pro liturgii rozhodla připravit pastýřský list Italské biskupské konference (SEI), který, kromě odkazu na některé ze základních hodnot, podtrhne závazek blízkosti církve v okamžiku utrpení a smutku, jakož i blízkosti, která sblíží, utěšuje a osvětluje tajemství smrti. Tajemník SEI, monsignor Nunzio Galantino, novinářům řekl, že „kremace je pro křesťana jistě možná. Dělicí čarou je, zda tato volba je nebo není zřejmým výrazem odmítnutí víry v konečné vzkříšení, v takovém případě nemůže nalézt souhlas u církve.“

Současná sekulární společnost zpochybňuje morální rozdíl mezi pohřbením do země a pohřbením v krematoriu. Sleduje rozdíly ekonomické a ekologické. K čemu je „zelený hřbitov“ rigidně chránící životní prostředí, když do něj provozovatel pohřbí nabalzamanované tělo po leteckém převozu v zinkové rakvi nebo plastovou urnu, která se nerozpadne po staletí. Odmyslíme-li tento rozdíl úzce ekologický, antropocentricky zaměřená církev nám připomíná, že tělo je integrální součástí osobnosti a jako takové si zaslouží, aby s ním bylo zacházeno s úctou i po zpopelnění. Chybí však prototyp, k němuž by bylo možno vztáhnout všechny jeho konkretizace. Chybí

zpopelnění lidských pozůstatků duchovních elit, papežů, kardinálů, biskupů a kněží, řeholníky a řeholnice nevyjímaje.

Mezi právní a provozní rizika kremace patří zejména:

- zahlazení stop po trestném činu,
- smísení popela (nevychladnutí pece – a nepoužívání kartáčů a košťat), ale také malé urny – ze 100 kg je 4 kg popela (4 % váhy včetně rakve),
- zpopelnění anatomicko-patologických odpadů (nejen lidských pozůstatků),
- zpopelnění exhumovaných lidských ostatků (bez souhlasu osob blízkých),
- špatné stanovení výhřevnosti při zpopelnění nejmenších dětí (zpopelněné lidské ostatky jsou během vymetání z pece zcela zničeny a zaměněny za zbytky rakve),
- smažení a doutnání namísto vysušení, spálení a ochlazení,
- technická část zpopelnění probíhá za vysokých teplot s cílem zničit škodliviny vznikající při kremaci v sekundární spalovací komoře (zničení zbylých částic lidských ostatků),
- drčení popela na zrnkový prach (podle učení buddhismu a jiných východních náboženských tradic nelze dosud po zpopelnění lidské ostatky dále zpracovávat do granulární formy popela),
- kremace je hlavní antropogenní zdroj emisí rtuti a jejích sloučenin, chlorovodíku a prachu,
- energeticky velmi náročný způsob pohřbívání (novodobé sociokulturní návyky převážily nad nákladností a efektivností),
- zbytky rakví a nespálené tuhé zbytky nesnímatelných náhrad (do pece se nehodí brýle, šperky, knoflíky, nábojnice, lahve vína, skleněné rámečky obrázků, růžence...),
- zpopelnění nabalzamanovaných těl,
- pohřeb žehem nelze provést svépomocí.

Ve Starém zákoně bylo pohřbívání do země jedním ze skutků milosrdenství vůči bližnímu. Židovství a křesťanství nikdy nepřestaly hlásat, že v poslední den bude vzkříšeno právě to tělo, ve kterém žijeme a umíráme. Integrovaná ekologie, po které touží současný svět, by měla začít od úcty k lidskému tělu, které není manipulovatelným objektem mocenských choutek, nýbrž skromným průvodcem na věčnost. Jak pastoračně zvládnout aplikaci kán. 1184 CIC/1983, neboli, za jakých

okolností omítnout církevní obřad nad popelem, o tom pojednává soudobá Instrukce Římskokatolické církve.

Instrukce Římskokatolické církve o popelu (2016)

Jde o jednu z nejzávažnějších celosvětových norem, kterou nám Kongregace pro nauku víry na začátku 20. let 21. století předložila, a o první instrukci v průběhu pontifikátu papeže Františka. Dne 15. srpna 2016 Kongregace pro nauku víry vydala tuto instrukci určenou zejména biskupům „o pohřbívání zemřelých a uchovávání popela v případě kremace“ s názvem *Ad resurgendum cum Christo* (dále jen „Instrukce“). O Instrukci bylo rozhodnuto na řádném zasedání Kongregace pro nauku víry dne 2. března 2016 a nejvyšší pontifex František Instrukci schválil při audienci udělené kardinálu prefektovi Gerhardu Ludwigu Müllerovi dne 18. března 2016 a nařídil její zveřejnění. Předkladateli Instrukce byli německý kardinál a prefekt Kongregace Gerhard Ludwig Müller, Francouz Serge Thomas Bonino, sekretář Mezinárodní teologické komise, a španělský morální teolog Mons. Angel Rodríguez Luño, poradce Kongregace pro nauku víry. Nadstandardně byla Instrukce přeložena do angličtiny, francouzštiny, němčiny, italštiny, polštiny, portugalštiny, španělštiny a ukrajinštiny. Český anonymní překlad, vycházející z italského originálu, je k dispozici na internetových stránkách <http://www.liturgie.cz/dokumenty>. Anglická jazyková verze vykazuje od českého, slovenského nebo italského překladu některé odchylky. Zejména v čl. 8 se v anglické verzi překladu vypustila podmínka nedovoleného rozptýlu: rozptýlu do přírody (it. *in natura*), jako by pruděrnější Američané chtěli zakázat i rozptýlu popela na rozptýlových loukách v rámci již církevně vysvěcených hřbitovů. Tato podmínka ovšem velmi těsně koresponduje s občanským principem tzv. „nuceného hřbitova“ – *Friedhofspflicht*. Proto při analýze textu Instrukce vycházíme z italského znění.

Apoštolský stolec Instrukcí povolil všem kněžím předsedat církevnímu pohřbu nad urnou nejen v kostele nebo v krematoriu, ale je-li ukládána do hrobu, pak i na hřbitově. Po schválení kremace Římskokatolickou církví v roce 1963 jí toto oficiální navazující svolení trvalo 53 let. Motivace k vydání Instrukce je částečně uvedena v tiskové konferenci (*Press Office of the Holy See*) ze dne 25. října 2016. Současný svět touží podle předkladatelů po integrální ekologii, která začíná respektováním těla jako „pokorného společníka pro věčnost“. Rodríguez Luño poznamenal, že rozptýlu symbolizuje

konečný osud, jako by smrtí a zpopelněním bytost zcela zmizela ze světa. „Je to rozhodnutí z povrchnosti, snaha zakrýt smrt a šířit pochybný vkus.“ Německý prefekt Gerhard Ludwig Müller představil Instrukci jako kanonicky výjimečnou, protože „zatím neexistuje specifická norma kanonického práva, která by se týkala uchovávání zpopelněného těla.“ Jak ale kardinál Müller na druhé straně dodal, z Instrukce se nedají vyvodit žádné církevní postihy. Kardinál Müller byl dotazován, zda je rozptýlu popela hříchem, a jeho odpověď zbabavila Instrukce skutečné síly: „Rozptýlu není smrtelný hřích a není ani zakázaný, ale je to symbol, který není v souladu s křesťanstvím.“ Podle později zveřejněného názoru amerického biskupa Arthura Serratelliho je důvodem k vydání této Instrukce pastorační naléhavost. Většina lidí účastnících se náboženského života v Římskokatolické církvi vůbec neví, že existuje pohřební liturgie popela. Z tohoto hlediska, zdůrazňuje Serratelli, je Instrukce výzvou podniknout akci, napomáhat pozůstalým.

Instrukce o 1300 slovech, osmi člancích a 16 poznámkách pod čarou byla připravena po konzultacích s dalšími vatikánskými úřady, zejména Kongregací pro bohoslužbu a svátosti, a s biskupskými konferencemi a synody biskupů východních církví. Direktář o lidové zbožnosti a liturgii doporučuje popel členů rodiny uložit na hřbitově obvyklým způsobem, nikoli jej přechovávat doma (Kongregace pro bohoslužbu a svátosti. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2007). Instrukce z tohoto doporučení dělá povinnost tím, že mění administrativní právo, na druhé straně nikoli CIC/1983, který reguluje pouze kremaci (slovo „popel“ ve zcela jiném významu nalezneme pouze v kán. 1251 – *Cinerum et furia sexta* – Popeleční středa). Dva články Instrukce jsou kanonicky výjimečné, čl. 6 a 8, ty proto rozebereme zvlášť. Až na tyto dva články je Instrukce textem disciplinárním, který zasahuje spíše do práva liturgického než kanonického. Mimořádně odkazuje na právní a disciplinární texty v Instrukci jen o něco málo převyšující odkazy na dokumenty Druhého vatikánského koncilu (pastorační konstituce *Gaudium et spes* 1x) a biblické odkazy (8x). Dostupnost obecně závazných nařízení a obecných prováděcích předpisů (srov. kán. 29 a 31 § 2 CIC/1983) je ošetřena publikační normou kán. 8 CIC/1983, třebaže v našem případě jde o normativní instrukci, která v oficiálním věstníku Apoštolského stolce *Acta Apostolicae Sedis* publikována nebyla (dále jen „AAS“).

Výše uvedené fakty kladou otázku, proč Instrukci nepublikovanou v AAS nevydala spíše

Kongregace pro bohoslužbu a svátosti. Právní jistotě prospívá, jsou-li dostupné nejen normy hmotného práva, nýbrž i kompetence jednotlivých vatikánských kongregací, na základě kterých jsou tyto hmotněprávní normy vytvořeny. V oblasti práva administrativního jde o *pium desiderium*. Dalším důvodem pro legitimitu této otázky je samotný obsah Instrukce. Klíčovou otázkou Instrukce totiž je, zda při rozptylu popela může být popel požehnan. Popel musí být uložen na posvátném místě (aniž by ovšem Instrukce citovala Stať I CIC/1983 o posvátných místech, Kán. 1205–1243). Pouze stanoví v čl. 5: „V prostoru zvláště vyhrazeném pro tento účel příslušnou církevní autoritou“.

V reklamních bannerech a letáčích lze mimo klasičtí rozptyl či držení doma najít například:

1. vsyp popela
2. pohřbení za domem (*backyard burial*)
3. památečný strom
 - zasadit nad popelem
 - transgenový náhrobní kámen s genetikým materiálem po zemřelém prostřednictvím transkódování lidských a stromových DNA (geny nově vzniklého stromu nejsou ovlivněny)
4. památeční miniurna (popel je rozsypan až do osmi miniuren, které si členové rodiny přisvojují)
5. památečný balón – let heliovým balónem do výše 8 km, rozptyl do vzduchu
6. památečný ohňostroj – popel uložen do rakety a dělbuchů ohňostroje
7. památeční útes – popel smíchan s betonem, a ten uložen jako korálový útes do moře
8. památeční hodiny – popel jako náplň pro přesýpací hodiny
9. památeční sklo – vytvořeno spojením vysoce kvalitního křišťálu a malého množství popela zesnulého; popel je při výrobě zataven přímo do skla
10. památeční přívěsky – vyrobeny z kvalitního stříbra s vnitřní dutinou, do které lze vsypat malé množství popela zesnulého
11. památeční diamant – vytvořený z vlasů nebo z kremačního popela
12. památeční tužka (z jedné urny až 240 tužek)
13. památeční obraz z popela (popel přimíchán do barvy)
14. památeční plyšák (popel přimíchán do plyše)
15. památeční vinylová deska – zpravidla s mluveným slovem zemřelého
16. památečné tetování (inkoust plný popela)

17. památečný lov (popel v střelném prachu)
18. památečná busta (popel uvnitř poprsí)
19. památečné víno (popel rozptýlen na vinici)
20. památečný létající talíř či jiné sportovní náčiní
21. památečné nesnímatelné náhrady a implantáty
22. památečný šňupací tabák (popel přimíchán do tabáku)
23. památečná urna – přímo do materiálu urny je při výrobě vložen popel
24. památečná baterie – uhlíková tyčka pro galvanické články
25. památečný let do kosmu (21. října 2016, ČTK: Kosmická loď Sojuz úspěšně zakotvila u ISS. S sebou dopravila relikvii v podobě části ostatků jednoho z nejuctívanějších pravoslavných svatých, mnicha a mystika Serafima Sarovského. Po návratu z vesmíru budou uloženy v chrámu ve Hvězdném městečku u Moskvy).

Spousta věřících křesťanů takový způsob zacházení se zpopelněnými lidskými ostatky objednala u pohřební služby s dobrými úmysly a nebyla si vědoma toho, co církev po vypravitelích církevního pohřbu chce. Miniurny lze opět od členů rodiny získat zpět a popel z nich uložit na hřbitov. Stejně tak lze popel vyjmout z památečných předmětů a bižuterie; pokud nikoli, je nutné klenoty vyrobené z popela uložit do církevního depozitáře. V této souvislosti nás může překvapit, že se Instrukce nezabývá katolickými pohřebními službami a hřbitovy. Hřbitovy nebo firmy hlásící se k Instrukci by neměly nabízet ani jeden z oněch zde prezentovaných 25 způsobů, jak nakládat s popelem.

Zatímco CIC/1983 povoluje kremaci za určitých kanonických podmínek a držení popela v soukromí neupravuje, Instrukce podle čl. 6 povoluje držení popela v soukromí pouze v případě povolení místního ordináře a pouze při výjimečných a závažných okolnostech, které musejí souviset s kulturními podmínkami místního charakteru, a ve shodě s biskupskou konferencí nebo synodem biskupů východních církví. Přesto je čl. 6 některými pastorálními teology vykládán jako otevření dveří pro další ústupky, zvláště nahlížíme-li tento článek v kontextu současné situace církve, ve které se tzv. výjimečné případy rychle stávají běžnými. V čl. 6 neexistuje žádná zmínka o tom, že by do rozhodování biskupských konferencí o této věci byl nějak zapojen Apoštolský stolec. Fakt soudobého oddělování pohřbu od pohřbívání, smutečního obřadu od hrobového místa, vede Apoštolský stolec k rezignaci nad dodržováním středověkého principu *ubi tumultus ibi*

funus, který transcenduje a ponechává na partikulárních autoritách.

Instrukce zdůrazňuje pouze některé aspekty učení o slušném pohřbívání, a jiné opomíjí:

- zejména důležitost přítomnosti těla zemřelého při pohřbu, která je ale nemožná v případě darování těla pro vědu a výzkum,
- kremaci exhumovaných lidských ostatků, opomíjí i jiné způsoby pohřbívání – kryonizaci, kompostování, kryomaci, komerčnímu vystavování těl typu Bodies,
- nedistančuje se ještě od jiného pokřiveného pohřbívání, přepjatých pohřbů domácích mazlíčků.

Mnoho lidí nemůže být pohřbeno z profánních, nejen sakrálních důvodů. Někteří utonou, uhoří, zahynou a jejich těla se nikdy nenaleznou. Instrukce *Ad resurgendum cum Christo* se domáhá prosadit zdravý respekt, přiměřenou úctu ke zpopelněnému lidskému mrtvému tělu ve prospěch posunu od tradice k rychlejšímu a levnějšímu způsobům pohřbení. Instrukce nepřinese nějaké pronikavé změny v právním či liturgickém životě české církve. Stvrzuje status quo a současně otevírá dveře pro další ústupky. Je možné si ji vzít jako příklad a zamyslet se, jak si asi někteří členové vatikánských úřadů představují péči o zpopelněné lidské ostatky a co z této péče považují za nosné pro katolické křesťany „římského i východního obřadu“. Abstraktní učení o naději ve vzkříšení je v Instrukci konfrontováno s každodenní realitou. Církev nemění svoji preferenci pohřbívat do země. Většina věřících katolíků nevyhovuje tomuto požadavku z praktických důvodů, nikoli pro nevíru ve vzkříšení. Církev se pokusila svůj příklon k zásadním článkům víry vyvážit s pochopitelnou – a osobně nezaviněnou – neschopností mnoha lidí těmto požadavkům vyhovět.

Biskupské konference Kanady (1985) a USA (1997) ve svém církevním řádu křesťanských pohřbů (Order for Christian Funeral, New York: Catholic Book Publishing Co., 1999) tuto otázku vyřešily jednoduše. Popelu náleží stejná úcta jako tělu pohřbenému do země (čl. 417). Na rozdíl od Instrukce se katolická severní Amerika poprala i s otázkou samotné urny – podmínila obřad existencí důstojného kontejneru a důstojné přepravy. Urna s popelem může být během pohřební mše vystavena, nikoli však na oltáři, ale na malém stolku. Urnový hrob má být označen náhrobkem se jménem zemřelého. Instrukce nepřímou, latentně cituje z řádu USA tuto normu: „Praxe rozptylu popela do moře, do vzduchu, jeho držení doma

není žádoucím způsobem uložení.“ Čl. 422 Order for Christian Funeral upravuje smuteční obřady nad urnou a dovoluje i vigilii nad urnou. Liturgické texty nesmí používat termíny používané při pohřbu do země. Vypouštěn musí být ritus posledního rozloučení. Diecézní biskup posoudí, zda je pastoračně vhodné slavit pohřební liturgii v přítomnosti popela, a zohlední konkrétní okolnosti v každém jednotlivém případě.

Stěžejním bodem a svorníkem uložení urny je a musí být předcházející rozhovor s pozůstalými na téma přípravy vhodného způsobu uložení urny. V tomto procesu musí odpadnout právnícko-kazuistický imperativ „máte vůbec hrob?!“ Na druhé straně nesmí chybět otázka, co si přál výslovně sám zemřelý za svého života. Církev v Instrukci neprezentuje námitky proti kremaci, jak to s oblibou dělají teologové v pravoslaví. Církev respektuje rozhodnutí pro kremaci a poskytuje dokonce srovnatelné smuteční obřady pro pohřbení do země i pro zpopelnění. Obzvláště důležité je tvrzení v čl. 5, že kremace se považuje za uzavřenou až po uložení urny na hřbitově, což je výrok, který je zcela v souladu s ustanovením § 5 odst. 2 zákona o pohřebnictví: „Zajišťuje-li obec pohřbení těla zemřelého zpopelněním, je jeho součástí uložení urny s lidskými ostatky na veřejném pohřebišti.“

Související hesla

hřbitovy; pohřebnictví; Lex Kvapil; smlouva o nájmu hrobového místa; správa pohřebnictví

Literatura

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha. (1996); Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti. Kostelní Vydří. (2007); Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří. (2002); DOSTÁL, O., Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání. In: Jurisprudence, roč. 5, č. 3. (2004); HEJTMÁNEK, J., Může být více vypravitelů pohřbu? In: Ad Notam, č. 2, s. 62. (2009); HENDRYCH, F., Ukládání pozůstatků osob zpopelněných. In: Žeh, roč. 30, s. 134. (1939); HUMENÍK, I., Ochrana osobnosti a medicínské právo. Bratislava. (2011); Instrukce Ad resurgendum cum Christo. (2016); JANKOVÁ, E., Vývoj systému státní sociální podpory. Praha. Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta. (2015); Katechismus katolické církve. Praha. (1995); Kodex kanonického práva, CIC/1983. Praha. (1994); KOTRLÝ T., K pohřbívání mrtvorozených. In: Zdravotnické noviny, roč. 8,

s. 20. (2012); KOTRLÝ T., K problematice mrtvě narozených dětí. In: Černý, D., Doležal, A. (eds.). Smrt a umírání. Etické, právní a medicínské otázky na konci života. Praha. (2013); KOTRLÝ, T., Pohřebnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků. Praha. (2013); KOTRLÝ, T., K velké novele zákona o pohřebnictví, zdroj: Verlag Dashöfer, dostupné z <https://www.pohrebnictvi-zakon.cz/>. (2017); MUZIKÁŘ, L., Dědictví a dluhy. In: Zpravodaj jednoty českých právníků, č. 2, s. 16. (2008); O některých aktuálních otázkách eschatologie. Olomouc. (2008); ONDRÚŠ, M., Právní povaha lidského těla a jeho částí, online Brno. Rigorózní práce, Masarykova Univerzita, Právnická fakulta. (2016); Order for Christian Funeral. New York: Catholic Book Publishing Co., (1989); Pohřební obřady. Kostelní Vydří. (1999); ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl druhý. Praha. (1935); TRETERA, J. R., HORÁK, Z., Konfesní právo, Praha. (2015); VARVAŘOVSKÝ, P., GREGOROVÁ, J., HANÁK, M., BĚLOHRADOVÁ, J., Pohřebnictví. Brno. (2013).

Tomáš Kotrlý

Smlouva o výkonu funkce

Právní úprava smlouvy o výkonu funkce v ZOK (NOZ)

Základ právní úpravy smlouvy o výkonu funkce je obsažen v zákoně č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění zákona č. 458/2016 Sb. (dále jen „ZOK“), konkrétně v § 59 až 62. Zároveň je nutné nezapomínat na obecná ustanovení v Hlavě I ZOK, zejména na ta, která upravují požadavky na člena orgánu obchodní korporace, pravidla jednání členů orgánů, pravidla o střetu zájmů (hlava I, díl 7 a 8 ZOK).

ZOK je však *lex specialis* vůči zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 460/2016 Sb. (dále jen „NOZ“), tedy vždy při aplikaci ZOK je třeba mít na paměti podpůrné použití NOZ. Se smlouvou o výkonu funkce je spjata problematika orgánů obchodní korporace a jejich členů, proto nelze nikdy zapomínat na obecná ustanovení o právnických osobách, popř. celkově o osobách. Výjimku ze subsidiarity NOZ k ZOK však vytváří § 3 odst. 1 ZOK, který stanoví, že ustanovení NOZ o spolcích se použijí na obchodní korporace, jen když to stanoví ZOK; tedy jde o princip delegace.

Dle § 59 odst. 1 ZOK lze dále uvažovat o užití některých ustanovení o příkazu na smlouvu o výkonu funkce. ZOK však výslovně vylučuje z použití na smlouvu o výkonu funkce ustanovení NOZ o správě cizího majetku.

Povaha a využitelnost smlouvy o výkonu funkce

Smlouva o výkonu funkce není smlouvou typovou, nýbrž má povahu smlouvy nepojmenované dle § 1746 odst. 2 NOZ z následujících důvodů.

Důvodem vzniku právního vztahu mezi obchodní korporací a členem jejího orgánu totiž není smlouva o výkonu funkce, nýbrž jiná právní skutečnost (jmenování, volba atp.). Lze ovšem říci, že smlouva o výkonu funkce vzniká vždy minimálně v konkludentní formě. J. Lasák uvádí, že i když smlouva o výkonu funkce uzavřena nebude, neznámá to, že smluvní vztah mezi korporací a členem jejího orgánu nevznikl (Lasák, J. In: Lasák, J., Pokorná, J., Čáp, Z., Doležil, T. a kol., Zákon o obchodních korporacích: komentář, I. díl (§ 1 až 343). Praha, 2014, s. 495). Pro tento argument hovoří i důvodová zpráva k ZOK, která říká, že „smlouva vzniká vždy *ex lege* jmenováním“ (Havel, B. a kol., Zákon o obchodních korporacích s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava, 2012, s. 54), i když to není zcela vhodná formulace. Vztah mezi korporací a členem jejího orgánu tak existuje nezávisle na výslovné smlouvě o výkonu funkce. Základní úpravu vzájemných práv a povinností mezi korporací a členem jejího orgánu, která charakterizuje tento vztah, zákon upravuje prostřednictvím kogentních norem. Lze tak říci, že vztah mezi obchodní korporací a členem jejího orgánu má nějaké podstatné náležitosti (povinnost jednat s péčí řádného hospodáře, pravidlo podnikatelského úsudku, odpovědnost, zákaz přijímat nevyžádané pokyny týkající se obchodního vedení atd.), ovšem ty tu jsou bez ohledu na to, zda vznikne nebo nevznikne výslovná smlouva o výkonu funkce.

Obsahem smlouvy o výkonu funkce tak může být úprava jakýchkoli vzájemných práv a povinností, ale je zcela ponecháno na vůli smluvních stran, jaké aspekty vztahu upraví, a jaké ponechají na zákonné úpravě. ZOK neobsahuje podstatné náležitosti smlouvy, na jejichž základě by mohla být smlouva o výkonu funkce považována za smlouvu určitého typu, a ponechává na smluvních stranách, aby se na případných podstatných náležitostech dohodly samy. Ačkoliv právní úprava do jisté míry nutí kapitálové obchodní společnosti uzavírat smlouvy o výkonu funkce, jejichž obsahem bude sjednání odměny (minimálně dle § 60 písm. b)

ZOK), nelze říci, že určení odměny je podstatnou náležitostí smlouvy. Sjednání výše odměny je náležitostí pravidelnou (i z toho důvodu, že smluvní strany si mohou sjednat bezplatný výkon funkce), jejíž absence nepůsobí zdánlivost smlouvy (Fiala, J. In: Hendrych, D. a kol., Právní slovník. Praha, 2009, s. 559–560). Kdyby bylo sjednání výše odměny považováno za podstatnou náležitost smlouvy, důsledkem by bylo to, že tato smlouva o výkonu funkce by byla zdánlivým právním jednáním dle § 553 odst. 1 NOZ, protože podstatné náležitosti smlouvy jsou takové, které smlouva musí obsahovat, aby byla dostatečně určitá (Tomsa, M. In: Hendrych, D. a kol., op. cit., s. 721). V tomto ohledu tedy nelze souhlasit s názorem, že: „pokud smlouva neobsahuje alespoň údaj vymezený v § 60 písm. b) ZOK, je smlouva neurčitá, a tudíž jde o zdánlivé právní jednání.“ (Chalupa, I. Reiterman, D., Holý, V., Obchodní korporace: obecná část: základy soukromého práva. V. Praha, 2016, s. 92). Řešení situace, kdy smlouva o výkonu funkce v kapitálové společnosti neobsahuje ujednání o odměně, uvádí § 59 odst. 3 ZOK – výkon funkce je bezplatný (s výhradou § 59 odst. 4 ZOK). Bylo by nelogické a nepraktické, aby tento nedostatek působil zdánlivost celé smlouvy.

Z těchto důvodů považují smlouvu o výkonu funkce za smlouvu *inominátní*, ačkoliv zákon její název uvádí (což by však bylo velmi formalistické vnímání rozdílu mezi pojmenovanou a nepojmenovanou smlouvou).

Smlouva o výkonu funkce je závazkový právní vztah, který vzniká mezi obchodní korporací a členem jejího orgánu. Členem orgánu obchodní korporace může být jak fyzická, tak i právnická osoba.

Z § 70 ZOK vyplývá, že smlouvu o výkonu funkce lze uzavřít se členem jakéhokoliv obligatorně či fakultativně zřízovaného orgánu obchodní korporace, avšak s výjimkou nejvyššího orgánu kapitálové společnosti a družstva (tj. valná hromada, členská schůze). Fakultativně zřízovaným orgánem, jehož vznik zákon předpokládá, je dozorčí rada u společnosti s ručením omezeným. Obchodní korporace však mohou nepovinně zřízovat i jiné orgány, například nejvyšší výbory či komise (finanční, sociální, kulturní, poradní atp.).

Objektem smlouvy je požadované chování v souladu se sjednanými právy a povinnostmi ve smlouvě o výkonu funkce, se zákonem, společenskou smlouvou a popř. s vnitřními předpisy korporace.

Obsahem smlouvy jsou vzájemná práva a povinnosti obchodní korporace a člena jejího orgánu.

Náležitosti smlouvy o výkonu funkce

Náležitosti smlouvy o výkonu funkce lze rozdělit do tří skupin: obsahové, formální a procesní.

Obsahové náležitosti

Obsahové náležitosti smlouvy o výkonu funkce je možné rozdělit na obligatorní a fakultativní. Pro kapitálové společnosti zákon stanovuje obligatorní náležitosti prostřednictvím § 59 odst. 3 a § 60 ZOK (nelze je však chápat jako podstatné náležitosti smlouvy ve smyslu § 1746 NOZ). Tuto náležitost považují za obligatorní z toho důvodu, že zákon s její absencí ve smlouvě spojuje určité negativní důsledky (bezplatný výkon funkce dle § 59 odst. 3 ZOK). Obsahové náležitosti smlouvy v osobních společnostech zákon nestanovuje.

Z prvotního přečtení příslušných ustanovení lze dovodit, že jestliže smlouva nebude obsahovat některou ze složek uvedených v § 60 ZOK, pak odměňování nebude ujednáno v souladu se ZOK, a tudíž platí dle § 59 odst. 3 ZOK nevyvratitelná domněnka bezplatnosti výkonu funkce (ovšem vždy s ohledem na odst. 4 daného ustanovení). Avšak tento závěr je dle mého názoru až příliš tvrdý i vzhledem k charakteru soukromého práva a jeho vůdčím zásadám (autonomie vůle, smluvní svoboda, atp.). Obdobný závěr vyslovuje i J. Lasák, který se domnívá, že „§ 59 odst. 3 o bezplatnosti výkonu funkce člena orgánu kapitálové společnosti je nutné aplikovat toliko na situace, kdy smlouva o výkonu obsahuje ujednání o odměně člena orgánu, které je v rozporu se zákonem, resp. (z podstaty věci) na situace, kdy smlouva o výkonu funkce o odměně člena orgánu obchodní korporace zcela mlčí.“ (srov. Lasák, J. In: Lasák, J., Pokorná, J., Čáp, Z., Doležil, T. a kol., op. cit., s. 523–524).

Lze tedy uzavřít, že zásadní obsahovou náležitostí smlouvy o výkonu funkce v kapitálové společnosti je určení výše odměny nebo způsobu jejího určení dle § 60 písm. b) ZOK. Absence ostatních údajů o odměňování uvedených v § 60 písm. a), c) a d) ZOK automaticky nepůsobí bezplatnost výkonu funkce. Tím se zužuje využitelnost § 59 odst. 3 ZOK. Na tomto místě je rovněž nutné podotknout, že ač smlouva o výkonu funkce nebude obsahovat žádné ujednání o odměně, nemá to vliv na její platnost. Pokud však má být výkon funkce bezplatný, je vhodné to ve smlouvě o výkonu funkce výslovně uvést.

Úzce vymezené zákonné obsahové náležitosti smlouvy o výkonu funkce jsou v praxi doplňovány o širokou škálu fakultativních náležitostí. Obchodní korporace a člen